

Γενική Συνέλευση

Διανομή: Γενική
13 Απριλίου 2023

Πρωτότυπο: Αγγλικά

Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Πεντηκοστή πέμπτη σύνοδος

19 Ιουνίου – 14 Ιουλίου 2023

Θέμα 3 της ημερήσιας διάταξης

Προαγωγή και προστασία όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αστικών, πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στην ανάπτυξη

Επιμέλεια, βία κατά των γυναικών και βία κατά των παιδιών

Έκθεση της Ειδικής Εισηγήτριας για τη βία κατά των γυναικών και των κοριτσιών, τις αιτίες και τις συνέπειές της, Reem Alsalem

Περίληψη

Η παρούσα έκθεση της Ειδικής Εισηγήτριας για τη βία κατά των γυναικών και των κοριτσιών, τα αίτια και τις συνέπειές της, Reem Alsalem, υποβάλλεται στο Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σύμφωνα με το ψήφισμα 50/7. Η έκθεση πραγματεύεται τη σχέση μεταξύ των υποθέσεων επιμέλειας, της βίας κατά των γυναικών και της βίας κατά των παιδιών, με έμφαση στην κατάχρηση του όρου «γονεϊκή αποξένωση» και παρόμοιων ψευδο-εννοιών.

I. Εισαγωγή

1. Η παρούσα έκθεση της Ειδικής Εισηγήτριας για τη βία κατά των γυναικών και των κοριτσιών, τις αιτίες και τις συνέπειές της, Reem Alsalem, υποβάλλεται σύμφωνα με το ψήφισμα 50/7 του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η Ειδική Εισηγήτρια, μαζί με τα άλλα μέλη της Πλατφόρμας Μηχανισμών Ανεξάρτητων Εμπειρογνομόνων για την Εξάλειψη των Διακρίσεων και της Βίας κατά των Γυναικών, έχει εκφράσει την ανησυχία της για το μοτίβο της αγνόησης της ενδοσυντροφικής βίας κατά των γυναικών κατά τον καθορισμό των υποθέσεων επιμέλειας των παιδιών σε όλες τις δικαιοδοσίες¹. Από τότε που εξέφρασε συγκεκριμένες ανησυχίες για την Βραζιλία² και την Ισπανία³, η Ειδική Εισηγήτρια έχει λάβει αναφορές για περιπτώσεις από χώρες όπου η εν λόγω βία έχει αγνοηθεί και όπου οι μητέρες που διατυπώνουν τέτοιους ισχυρισμούς έχουν τιμωρηθεί από τις αρχές επιβολής του νόμου και/ή το δικαστικό σώμα που είναι υπεύθυνο για τον καθορισμό των υποθέσεων επιμέλειας. Η τάση απόρριψης του ιστορικού της ενδοοικογενειακής βίας και κακοποίησης σε υποθέσεις επιμέλειας επεκτείνεται και σε περιπτώσεις όπου οι ίδιες οι μητέρες ή/και τα ίδια τα παιδιά έχουν προβάλει αξιόπιστους ισχυρισμούς για σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση. Σε αρκετές χώρες, τα οικογενειακά δικαστήρια έχουν την τάση να κρίνουν τέτοιους ισχυρισμούς ως σκόπιμες προσπάθειες των μητέρων να χειραγωγήσουν τα παιδιά τους και να τα χωρίσουν από τους πατέρες τους. Αυτή η υποτιθέμενη προσπάθεια ενός γονέα που ισχυρίζεται κακοποίηση συχνά αποκαλείται "γονεϊκή αποξένωση".

2. Η έκθεση εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους τα οικογενειακά δικαστήρια σε διαφορετικές περιοχές αναφέρονται στην «γονεϊκή αποξένωση» ή σε παρόμοιες ψευδοέννοιες σε υποθέσεις επιμέλειας, αγνοώντας το ιστορικό ενδοοικογενειακής βίας, γεγονός που μπορεί να καταλήξει σε δευτερογενή θυματοποίηση των θυμάτων της βίας αυτής. Η έκθεση επιπρόσθετα παρέχει συστάσεις για τα κράτη και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς στην αντιμετώπιση της κατάστασης.

3. Για την προετοιμασία της έκθεσης, η Ειδική Εισηγήτρια ζήτησε την συμμετοχή των Κρατών Μελών, διεθνών και περιφερειακών οργανισμών, μη κυβερνητικών οργανώσεων, ακαδημαϊκών φορέων και θυμάτων, και πραγματοποίησε σειρά διαδικτυακών διαβουλεύσεων με ενδιαφερόμενους φορείς και εμπειρογνώμονες/νισσες. Η Ειδική Εισηγήτρια έλαβε πάνω από χίλιες υποβληθείσες αναφορές, εκ των οποίων μεγάλος αριθμός ήταν αντιγραμμένες ατομικές αναφορές, κυρίως από οργανώσεις πατέρων. Οι περισσότερες αναφορές ελήφθησαν από την ομάδα της Δυτικής Ευρώπης και άλλες, ακολουθούμενη από την ομάδα της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής, και η πλειονότητα αφορούσε συστημικά ζητήματα και τον αντίκτυπο της γονεϊκής αποξένωσης.

¹ AL BRA 10/2022 and AL ESP 3/2020. These and all subsequent communications are available from <https://spcommreports.ohchr.org/Tmsearch/TMDocuments>. See also joint statement by the Platform of Independent Expert Mechanisms on the Elimination of Discrimination and Violence against Women, 31 May 2019, available at <https://rm.coe.int/final-statement-vaw-and-custody/168094d880>.

² AL BRA 10/2022.

³ AL ESP 3/2020 and AL ESP 6/2021.

II. Δράσεις της Ειδικής Εισηγήτριας

4. Η Ειδική Εισηγήτρια συνέχισε να συνεργάζεται στενά με την Πλατφόρμα Μηχανισμών Ανεξάρτητων Εμπειρογνομόνων για την Εξάλειψη των Διακρίσεων και της Βίας κατά των Γυναικών, συμβάλλοντας στην πρώτη θεματική έκθεση για την ψηφιακή διάσταση της βίας κατά των γυναικών.
5. Στις 4 Οκτωβρίου 2022, η Ειδική Εισηγήτρια παρουσίασε στη Γενική Συνέλευση την έκθεση σχετικά με την σύνδεση μεταξύ της κλιματικής κρίσης, της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και τον επακόλουθο εκτοπισμό και της βίας κατά των γυναικών και κοριτσιών.⁴
6. Στις 22 Φεβρουαρίου 2023, η Ειδική Εισηγήτρια συμμετείχε σε συζήτηση που διοργάνωσε η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών στην ογδοηκοστή τέταρτη σύνοδο της με θέμα την ισότητα και χωρίς αποκλεισμούς εκπροσώπηση των γυναικών στα συστήματα λήψης αποφάσεων.
7. Στις 6 Μαρτίου 2023, η Ειδική Εισηγήτρια προέβη σε δήλωση στην εναρκτήρια συνεδρίαση της εξηκοστής εβδομης συνόδου της Επιτροπής για το Καθεστώς των Γυναικών στη Νέα Υόρκη και συμμετείχε στη διαδραστικό πάνελ εμπειρογνομόνων για το θέμα προτεραιότητας της συνόδου.
8. Η Ειδική Εισηγήτρια πραγματοποίησε δύο επισκέψεις σε χώρες το 2022, μία στην Τουρκία, από τις 18 έως τις 27 Ιουλίου⁵ και η άλλη στη Λιβύη, από τις 14 έως τις 21 Δεκεμβρίου 2022.⁶ Το 2023, επισκέφθηκε την Πολωνία από τις 27 Φεβρουαρίου έως τις 9 Μαρτίου.

III. Ορισμός και χρήση της ψευδοέννοιας της γονεϊκής αποξένωσης

9. Δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός κλινικός ή επιστημονικός ορισμός για την «γονεϊκή αποξένωση». Σε γενικές γραμμές, η γονεϊκή αποξένωση νοείται ως αναφορά σε εκούσιες ή ακούσιες πράξεις που προκαλούν αδικαιολόγητη απόρριψη από το παιδί προς έναν από τους γονείς, συνήθως τον πατέρα.⁷
10. Η ψευδοέννοια της γονεϊκής αποξένωσης επινοήθηκε από τον Richard Gardner, έναν ψυχολόγο που υποστήριζε ότι τα παιδιά που ισχυρίζονται σεξουαλική κακοποίηση κατά την διάρκεια υψηλά συγκρουσιακών διαζυγίων πάσχουν από το «σύνδρομο γονεϊκής αποξένωσης», το οποίο προκαλείται από μητέρες που έχουν οδηγήσει τα παιδιά τους να πιστεύουν ότι έχουν κακοποιηθεί από τους πατέρες τους και να διατυπώνουν ισχυρισμούς κακοποίησης εναντίον τους.⁸ Συνιστούσε δρακόντιες θεραπείες για την αντιμετώπιση του συνδρόμου, συμπεριλαμβανομένης της πλήρους αποκοπής από τη μητέρα προκειμένου να «απόπρογραμματιστεί» το παιδί.⁹ Υποστηριζόταν ότι όσο περισσότερο τα παιδιά απέρριπταν την σχέση με τους πατέρες τους, τόσο περισσότερες ενδείξεις του συνδρόμου αποξένωσης παρατηρούσαν.
11. Η θεωρία του Gardner έχει επικριθεί για την έλλειψη εμπειρικής βάσης, για τους προβληματικούς ισχυρισμούς της σχετικά με τη σεξουαλική κακοποίηση και για την αναδιατύπωση των ισχυρισμών κακοποίησης ως ψευδών εργαλείων αποξένωσης τα οποία, σε ορισμένες περιπτώσεις, αποτρέπουν τους αξιολογητές και τα δικαστήρια από το να εκτιμήσουν εάν η κακοποίηση έχει πράγματι συμβεί.¹⁰ Έχει απορριφθεί από ιατρικές, ψυχιατρικές και ψυχολογικές ενώσεις και το 2020 αφαιρέθηκε από τη Διεθνή Στατιστική Ταξινόμηση Νόσων και Συναφών Προβλημάτων Υγείας από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας.

⁴ A/77/136.

⁵ A/HRC/53/36/Add.1.

⁶ A/HRC/53/36/Add.2.

⁷ A. Barnett, "A genealogy of hostility: parental alienation in England and Wales", *Journal of Social Welfare and Family Law*, vol. 42, No. 1 (2020), pp. 18–29.

⁸ Richard A. Gardner, *The Parental Alienation Syndrome: A Guide for Mental Health and Legal Professionals* (Creative Therapeutics, Cresskill, New Jersey, 1992) and *True and False Accusations of Child Sex Abuse* (Creative Therapeutics, Cresskill, New Jersey, 1992).

⁹ Richard A. Gardner, *The Parental Alienation Syndrome and the Differentiation between Fabricated and Genuine Sexual Abuse* (Creative Therapeutics, Cresskill, New Jersey, 1987), pp. 225–230 and pp.240–242.

¹⁰ Joan S. Meier, "U.S. child custody outcomes in cases involving parental alienation and abuse allegations: what do the data show?", *Journal of Social Welfare and Family Law*, vol. 42, No. 1 (2020), pp. 92–105.

Παρόλα αυτά, έχει κερδίσει σημαντική απήχηση και έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως για να αναιρεθούν ισχυρισμοί για ενδοοικογενειακή και σεξουαλική κακοποίηση στο πλαίσιο των οικογενειακών δικαστικών συστημάτων σε παγκόσμια κλίμακα.¹¹

IV. Γονεϊκή αποξένωση και η σχέση της με την ενδοοικογενειακή βία.

A. Επίκληση της γονεϊκής αποξένωσης ως προέκταση της ενδοοικογενειακής βίας

12. Η ενδοοικογενειακή βία είναι μια από τις σοβαρότερες και πιο διαδεδομένες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως όσον αφορά γυναίκες και κορίτσια. Αν και οι άνδρες μπορούν επίσης να πέσουν θύματα ενδοοικογενειακής βίας, οι γυναίκες διατρέχουν πολύ μεγαλύτερο κίνδυνο και τα δυναμικά της κακοποίησης διαφέρουν στους άνδρες.¹²

Δεδομένης της επικράτησης της ενδοοικογενειακής βίας στις συντροφικές σχέσεις,¹³ ο χωρισμός από τον δράστη μπορεί επίσης να είναι μια εξαιρετικά επικίνδυνη περίοδος για το θύμα.¹⁴ Οι ισχυρισμοί για ενδοοικογενειακή βία τείνουν να μην ελέγχονται επαρκώς από τα δικαστήρια¹⁵ και να δίνουν έναυσμα στη διατύπωση προβληματικών υποθέσεων, για παράδειγμα ότι η βία προκαλεί μικρή βλάβη στη μητέρα ή το παιδί και ότι παύει με τον χωρισμό.¹⁶ Οι δικαστές¹⁷, επίσης, που τείνουν να θέτουν σε προτεραιότητα και να επιτρέπουν την επικοινωνία με τους πατέρες, έχουν εσφαλμένη κατανόηση σχετικά με τις συνέπειες της ενδοοικογενειακής βίας και τις επιπτώσεις της στα παιδιά και τις υποτιμούν. Με αυτόν τον τρόπο, οι δικαστές αποτυγχάνουν στο καθήκον τους να προστατεύσουν τα παιδιά από βλάβη¹⁸, δίνοντας σε κακοποιητικούς πατέρες πρόσβαση στα παιδιά τους χωρίς επίβλεψη, συμπεριλαμβανομένων περιπτώσεων όπου οι δικαστές έχουν διαπιστώσει ότι έχει ασκηθεί σωματική και/ή σεξουαλική βία.¹⁹

13. Όταν οι δικαστές αναγνωρίζουν την ύπαρξη ενδοοικογενειακής βίας, μπορεί να τη θεωρήσουν ιστορική, υποθέτοντας ότι ανήκει στο παρελθόν.²⁰ Έρευνες²¹ και οι αναφορές που ελήφθησαν δείχνουν ότι οι δράστες ενδοοικογενειακής βίας μπορεί επίσης να χρησιμοποιούν καταχρηστικά τις διαδικασίες οικογενειακού δικαίου για να συνεχίσουν να ασκούν βία στα θύματά τους,²² με αποτέλεσμα τον δευτερογενή τραυματισμό τους. Σε

¹¹ Ibid.; see also Linda C. Neilson, *Parental Alienation Empirical Analysis: Child Best Interests or Parental Rights?* (FREDA Centre for Research on Violence Against Women and Children, Vancouver, Canada, 2018); Jenny Birchall and Shazia Choudhry, *What About My Right Not to Be Abused: Domestic Abuse Human Rights and the Family Courts* (Women's Aid Federation of England, Bristol, 2018).

¹² Marianne Hester, "Who does what to whom? gender and domestic violence perpetrators in English police records", *European Journal of Criminology*, vol. 10, No. 5 (2013), pp. 623–663.

¹³ According to global estimates by the United Nations Office on Drugs and Crime, more than half of homicides of women and girls in 2021 were committed by intimate partners or family members.

¹⁴ Lynne Harne, *Violent Fathering and the Risks to Children: The Need for Change*, (Bristol University Press, Policy Press, 2011). See also submission by Patricia Fernández.

¹⁵ Linda C. Neilson, *Spousal abuse, children and the legal system*, final report for the Canadian Bar Association (Law for the Futures Fund, University of New Brunswick, 2001).

¹⁶ Susan B. Boyd and Ruben Lindy, "Violence against women and the B.C. Family Law Act: early jurisprudence", *Canadian Family Law Quarterly*, vol. 35, No. 2 (2016), pp. 136–137. See also submission by NANE Women's Rights Association.

¹⁷ Donna Martinson and Margaret Jackson, "Family violence and evolving judicial roles: judges as equality guardians in family law cases", *Canadian Journal of Family Law*, vol. 30, No. 1 (2017), p. 11.

¹⁸ Adrienne Barnett, "Contact at all costs? Domestic violence and children's welfare", *Child and Family Law Quarterly*, vol. 26 (2014), pp. 439–462; see also J. Birchall and S. Choudhry, *What About My Right Not to Be Abused*.

¹⁹ Yvonne Woodhead and others, "Family court judges' decisions regarding post-separation care arrangements for young children", *Psychiatry, Psychology, and Law*, vol. 22, No. 4 (2015), p. 52.

²⁰ Susan B. Boyd and Ruben Lindy, "Violence against women and the B.C. Family Law Act".

²¹ Daniel George Saunders and Katherine H. Oglesby, "No way to turn: Traps encountered by many battered women with negative child custody experiences", *Journal of Child Custody*, vol. 13, No. 2–3 (2016), pp. 154–177; Lynne Harne, *Violent Fathering and the Risks to Children*.

²² Submission by the Backbone Collective.

αυτό το πλαίσιο, η γονεϊκή αποξένωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μια χρήσιμη τακτική. Μια εμπειρική ανάλυση των υποθέσεων γονεϊκής αποξένωσης στον Καναδά που διεξήχθη το 2018 διαπίστωσε ότι από τις 357 περιπτώσεις, το 41,5% αφορούσαν ισχυρισμούς ενδοοικογενειακής κακοποίησης ή κακοποίησης παιδιού, εκ των οποίων το 76,8% περιελάμβαναν ισχυρισμούς αποξένωσης που υποστηρίζονταν από τον φερόμενο ως δράστη.²³ Σε άλλη μελέτη, η γονεϊκή αποξένωση αναφέρθηκε και στις 20 περιπτώσεις που μελετήθηκαν στο πλαίσιο καταναγκαστικού ελέγχου και σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, και ακόμα και όταν δεν χρησιμοποιούνταν ρητά, οι υποκειμένες ιδέες εξακολουθούσαν να είναι παρούσες.²⁴

14. Η χρήση της γονεϊκής αποξένωσης είναι ιδιαίτερα έμφυλη²⁵ και χρησιμοποιείται συχνά εναντίον των μητέρων.²⁶ Μια μελέτη στη Βραζιλία διαπίστωσε ότι οι γυναίκες κατηγορούνταν για γονεϊκή αποξένωση στο 66% των περιπτώσεων, σε αντίθεση με το 17% των περιπτώσεων όπου κατηγορήθηκε άνδρας και ότι οι άνδρες προέβαιναν σε περισσότερες αβάσιμες κατηγορίες από τις γυναίκες.²⁷ Στην Ιταλία, αυτή η κατηγορία χρησιμοποιούνταν επίσης σε συντριπτική πλειοψηφία κατά των μητέρων.²⁸

15. Κοινό στοιχείο της έμφυλης χρήσης της γονικής αποξένωσης είναι η απεικόνιση των μητέρων από τους συντρόφους τους, τα δικαστήρια και τους πραγματογνώμονες, ως εκδικητικές και παραληρηματικές.²⁹ Οι μητέρες που αντιτίθενται ή προσπαθούν να περιορίσουν την επαφή ή που εγείρουν ανησυχίες θεωρούνται ευρέως από τους αξιολογητές ως παρεμποδιστικές ή κακόβουλες,³⁰ γεγονός που αντικατοπτρίζει το διαδεδομένο μοτίβο της ενοχοποίησης της μητέρας.³¹

16. Ισχυρισμοί ότι η μητέρα αποξενώνει το παιδί χρησιμοποιούνται συχνά για να δείξουν ότι η ανάθεση της επιμέλειας στη μητέρα δεν είναι προς το συμφέρον του παιδιού, καθώς αυτή δεν θα διευκολύνει την επαφή με τον πατέρα.³² Όπως σημειώνεται σε πολλές υποβληθείσες αναφορές,³³ η ενδοοικογενειακή βία και η γονεϊκή αποξένωση αναμειγνύονται συχνά στα συστήματα οικογενειακού δικαίου, εις βάρος των θυμάτων βίας. Προστατευτικές μητέρες τοποθετούνται σε δυσμενή θέση, στην οποία η επιμονή στην προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων για την ενδοοικογενειακή βία ή την κακοποίηση παιδιών μπορεί να θεωρηθεί ως προσπάθεια αποξένωσης των παιδιών από τον άλλο γονέα, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στην απώλεια της κύριας φροντίδας ή της επικοινωνίας με τα παιδιά τους.³⁴

17. Η χρήση της γονεϊκής αποξένωσης τείνει να γίνεται αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Από την στιγμή που οι γονείς κρίνονται ως «αποξενωτικοί», «αδιάλλακτοι» ή «ανίκανοι να ακούσουν», οι πράξεις τους ή η αδράνειά τους μπορεί να προσεγγίζονται με προκατάληψη.³⁵ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, ισχυρισμοί οικογενειακής βίας να

²³ L.C. Neilson, Spousal abuse, children and the legal system.

²⁴ Pierre-Guillaume-Prigent and Gwénola Sueur, «À qui profite la pseudo-théorie de l'aliénation parentale?», *Délibérée*, vol. 9 (2020), pp. 57–62.

²⁵ E. Sheehy and S.B. Boyd, “Penalizing women’s fear: intimate partner violence and parental alienation in Canadian child custody cases”, *Journal of Social Welfare and Family Law*, vol. 42, No.1 (2020), pp. 80–91. See also submissions by Australia’s National Research Organization for Women’s Safety and National Association of Women and the Law.

²⁶ Submission by Differenza Donna.

²⁷ Paula Inez Cunha Gomide and others, “Analysis of the psychometric properties of a parental alienation scale”, *Paidéia*, vol. 26, No. 65 (2016), pp. 291–298.

²⁸ Submission by Differenza Donna

²⁹ Adrienne Barnett, “Greater than the mere sum of its parts: Coercive control and the question of proof”, *Child and Family Law Quarterly*, vol. 29, No. 4 (2017), pp. 379–400.

³⁰ See J. Birchall and S. Choudhry, *What About My Right Not to Be Abused*; see also A. Barnett, “Contact at all costs? (2014) and “Greater than the mere sum of its parts” (2017).

³¹ Patrizia Romito, *A Deafening Silence: Hidden Violence against Women and Children* (Bristol, Bristol University Press, 2008).

³² Joint statement by the Platform of Independent Expert Mechanisms.

³³ Submissions by the Victims’ Commissioner of the Greater London Authority and the SHERA Research Group.

³⁴ L.C. Neilson, *Parental Alienation Empirical Analysis*.

³⁵ Briony Palmer, “Have we created a monster? Intractable contact disputes and parental alienation in context”, *Family Law Week*, Association for Shared Parenting (2017).

παραμερίζονται ως μεμονωμένο περιστατικό.³⁶ Αυτό υποβαθμίζει την ενδοοικογενειακή βία σε μια ασήμαντη σύγκρουση και στιγματίζει και παθολογικοποιεί τις γυναίκες και τα παιδιά.³⁷

18. Οι συνέπειες των μεροληπτικών αποφάσεων επιμέλειας μπορεί να είναι καταστροφικές με αποτέλεσμα, σε συγκεκριμένα περιστατικά όπου είχε επιδικαστεί επικοινωνία σε πατέρες με βίαιο ιστορικό,³⁸ τον θάνατο παιδιών ή γυναικών και παιδιά που απειλούνται με όπλο.³⁹ Σε ορισμένες περιπτώσεις, γυναίκες έχουν φυλακιστεί για παραβίαση των δικαιωμάτων επιμέλειας και έχουν ακυρωθεί περιοριστικοί όροι προστασίας.⁴⁰

19. Η γονεϊκή αποξένωση μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στις αποφάσεις για την επιμέλεια. Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, τα στοιχεία δείχνουν ότι τα ποσοστά απώλειας της επιμέλειας μεταξύ μητέρων και πατέρων διαφέρουν σημαντικά, ανάλογα με το ποιος γονέας ισχυρίζεται την αποξένωση. Όταν ένας πατέρας ισχυριζόταν ότι αποξενώνεται από τη μητέρα, τα δικαιώματα επιμέλειας αφαιρούνταν από την μητέρα στο 44% των περιπτώσεων. Όταν η κατάσταση ήταν αντεστραμμένη, οι μητέρες κέρδιζαν την επιμέλεια από τους πατέρες μόνο στο 28% των περιπτώσεων. Επομένως, όταν υπήρχε κατηγορία για αποξένωση, οι μητέρες είχαν διπλάσιες πιθανότητες να χάσουν την επιμέλεια σε σύγκριση με τους πατέρες. Αυτό οδήγησε σε μια ετήσια εκτίμηση ότι 58.000 παιδιά στις Ηνωμένες Πολιτείες τοποθετούνται σε επικίνδυνα οικογενειακά πλαίσια.⁴¹ Στη Νέα Ζηλανδία, μια έρευνα έδειξε ότι το 55 έως 62% των μητέρων ανέφεραν ότι κατηγορήθηκαν για γονεϊκή αποξένωση, συχνά εκτρέποντας την προσοχή των δικαστηρίων από τις νόμιμες καταγγελίες κακοποίησης.⁴²

B. Τακτικές για να παρακαμφθούν οι ισχυρισμοί για ενδοοικογενειακή βία

20. Υπάρχουν πολυάριθμοι τρόποι με τους οποίους οι ισχυρισμοί για ενδοοικογενειακή βία υποσκελίζονται και απονομιμοποιούνται μέσω της επίκλησης της γονεϊκής αποξένωσης:

(α) Αγνοώντας το ιστορικό ενδοοικογενειακής βίας κατά μητέρων και παιδιών στις αποφάσεις για επιμέλεια και δικαιώματα επικοινωνίας, όπως μαρτυρείται για χώρες όπως η Δανία,⁴³ η Ιταλία⁴⁴ και η Ουκρανία.⁴⁵ Στην Ιταλία η αορατότητα της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας στα πολιτικά δικαστήρια έχει διαπιστωθεί⁴⁶ και μια έρευνα του 2022 βρήκε ότι στο 96% των χωρισμών που περιελάμβαναν ενδοοικογενειακή βία τα δικαστήρια δεν θεώρησαν τη βία ως σχετική με την επιμέλεια των παιδιών.⁴⁷ Σε ορισμένες χώρες η πράξη της απόρριψης της ενδοοικογενειακής βίας διευκολύνεται από το γεγονός ότι δεν υπάρχει νομική υποχρέωση των δικαστηρίων να εξετάζουν το ιστορικό της βίας, όπως στην περίπτωση της Ουγγαρίας.⁴⁸

(β) Οι προσπάθειες για προσεκτική εξέταση της ενδοοικογενειακής βίας δεν επιδιώκονται ενεργά. Το 2017, μια Κοινοβουλευτική Εξεταστική Επιτροπή στη Βραζιλία διαπίστωσε συσχέτιση μεταξύ της γονεϊκής αποξένωσης, της ενδοοικογενειακής βίας και της σεξουαλικής κακοποίησης. Ωστόσο, δικηγόροι και εμπειρογνώμονες που

³⁶ Zoe Rathus, “A history of the use of the pseudo-concept of parental alienation in the Australian family law system: contradictions, collisions and their consequences”, *Journal of Social Welfare and Family Law*, vol. 42, No. 1 (2020), pp. 5–17.

³⁷ P-G. Prigent and G. Sueur «À qui profite la pseudo-théorie de l’aliénation parentale?».

³⁸ Submissions by Mamy Mówią DOŚĆ and Women’s Aid Federation of England.

³⁹ Submission by Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı.

⁴⁰ Submission by Lif án ofbeldis.

⁴¹ Joan S. Meier and Sean Dickson, “Mapping gender: Shedding empirical light on family courts’ treatment of cases involving abuse and alienation”, *Minnesota Journal of Law & Inequality*, vol. 35, No. 2 (2017), pp. 311–334.

⁴² Submission by the Backbone Collective.

⁴³ Submission by Landsorganisation af Kvindekrisecentre.

⁴⁴ Submissions by Donne in Rete contro la violenza and Pangea Foundation Onlus.

⁴⁵ Submission by the Centre Women’s Perspectives.

⁴⁶ Senate of Italy, Parliamentary Commission (Doc. XXII-BIS, n. 4).

⁴⁷ Ibid. (Doc. XXII-BIS, n. 10).

⁴⁸ Submission by NANE Women’s Rights Association.

υπερασπίζονται την γονεϊκή αποξένωση άσκησαν πιέσεις προκειμένου να διασφαλίσουν ότι δε θα ληφθούν μέτρα για την προστασία των θυμάτων.

(γ) Παρά το ιστορικό ενδοοικογενειακής βίας, τα δικαστήρια επικαλούνται την ψευδοέννοια της γονεϊκής αποξένωσης ή κατηγορούν τις μητέρες για εσκεμμένη απομόνωση των παιδιών από τους πατέρες τους, ακόμη και όταν κινδύνευε η ασφάλεια της μητέρας ή του παιδιού. Αυτό περιλαμβάνεται σε αναφορές που ελήφθησαν από φορείς στην Ιρλανδία,⁴⁹ στο Ισραήλ,⁵⁰ στην Τουρκία⁵¹ και στην Ουκρανία.⁵²

(δ) Σύμφωνα με μια αναφορά που ελήφθη από την Ιαπωνία, ακόμη και σε υποθέσεις όπου έχει αναγνωριστεί η ενδοοικογενειακή βία, οι μητέρες έχουν κατηγορηθεί ότι είναι εγωίστριες επειδή δεν υπέμειναν την κακοποίηση, θυσιάζοντας τον εαυτό τους για χάρη των παιδιών τους.⁵³

21. Αγνοώντας ή υπονομεύοντας την ενδοοικογενειακή βία σε μια οικογένεια, τα δικαστήρια αποτυγχάνουν να αναγνωρίσουν το ζήτημα στις αποφάσεις τους, παρουσιάζοντας έτσι την ενδοοικογενειακή βία μάλλον ως την εξαίρεση και όχι ως τον κανόνα στις υποθέσεις γονεϊκής αποξένωσης.

V. Επίπτωση της γονεϊκής αποξένωσης στο βέλτιστο συμφέρον του παιδιού.

22. Στο πλαίσιο της ενδοοικογενειακής βίας, υπάρχει υποχρέωση να ακούμε και να ανταποκρινόμαστε στις αφηγήσεις των παιδιών για βία, με σκοπό την επικύρωση των εμπειριών αυτών, διασφαλίζοντας ότι οι αποφάσεις βασίζονται σε καλύτερη πληροφόρηση και ότι προάγεται η ασφάλεια και η ευημερία του παιδιού.⁵⁴ Ωστόσο, η έρευνα καταδεικνύει ότι οι απόψεις των παιδιών ενσωματώνονται επιλεκτικά, ανάλογα με το αν συμφωνούν με την κυρίαρχη τάση υπέρ της επικοινωνίας και με τους δύο γονείς,⁵⁵ όπως στην Κροατία.⁵⁶

23. Όταν οι αποφάσεις επιμέλειας λαμβάνονται υπέρ του γονέα που ισχυρίζεται ότι είναι αποξενωμένος χωρίς να ληφθούν επαρκώς υπόψη οι απόψεις του παιδιού, η ανθεκτικότητα του παιδιού υπονομεύεται και το παιδί συνεχίζει να εκτίθεται σε διαρκή βλάβη. Μπορεί επίσης να διακόψει τον σταθερό και ασφαλή δεσμό με το μη κακοποιητικό, βασικό πρόσωπο φροντίδας.⁵⁷ Υποβληθείσες αναφορές από την Αυστραλία,⁵⁸ Αυστρία,⁵⁹ Βραζιλία,⁶⁰ Κολομβία,⁶¹ Γερμανία⁶² και το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας⁶³ αναφέρουν περιπτώσεις όπου παιδιά απομακρύνθηκαν από το βασικό πρόσωπο φροντίδας τους και αναγκάστηκαν να διαμείνουν με τον γονέα-δράστη, στον οποίο αντιστέκονταν. Επιπλέον, οι υποβληθείσες αναφορές σημείωναν το πώς οι αστυνομικές υπηρεσίες παιδικής προστασίας έχουν επιβάλει εντολές πρόσβασης

⁴⁹ Submission by Women's Aid Ireland.

⁵⁰ Submission by the Rackman Centre for the Advancement of the Status of Women.

⁵¹ Submission by Cemre Topal.

⁵² Submission by Centre Women's Perspectives and the Human Rights in Democracy Centre.

⁵³ Submission by Minato Sogo Law Office, Japan.

⁵⁴ Gillian S. MacDonald, "Hearing children's voices? Including children's perspectives on their experiences of domestic violence in welfare reports prepared for the English courts in private family law proceedings", *Child Abuse and Neglect*, vol. 65 (2017), pp. 1–13.

⁵⁵ Louise Caffrey, "Hearing the 'voice of the child'? The role of child contact centres in the family justice system", *Child and Family Law Quarterly*, vol. 25, No. 4 (2013), pp. 357–379; G.S. Macdonald, "Hearing children's voices?"

⁵⁶ Submission by Autonomous Women's House Zagreb.

⁵⁷ Sandra A. Graham-Bermann and others, "Factors discriminating among profiles of resilience and psychopathology in children exposed to intimate partner violence", *Child Abuse and Neglect*, vol. 33, No. 9 (2009), pp. 648–660.

⁵⁸ Submission by Women in Hiding.

⁵⁹ Submission by Suzanne Wunderer.

⁶⁰ Submissions by SHERA Research Group and Paola Matosi.

⁶¹ Submissions by Diana Rodríguez and the Ministry of Justice.

⁶² Submission by Association of Single Mothers and Fathers.

⁶³ Submission by Domestic Abuse Commissioner for England and Wales.

και επιμέλειας σε περιπτώσεις όπου το παιδί εμφανώς δεν επιθυμούσε να συμμορφωθεί,⁶⁴ τραυματίζοντας τόσο το παιδί όσο και τη μητέρα.⁶⁵

24. Ορισμένες χώρες έχουν καθιερώσει καλές πρακτικές που επικεντρώνονται στη συμμετοχή των παιδιών και στο βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Για παράδειγμα, ο Επίτροπος για την Ενδοοικογενειακή Κακοποίηση για την Αγγλία και την Ουαλία έχει αναπτύξει ένα μοντέλο για το πώς να προσεγγίζεται ένα παιδί που είναι απρόθυμο ή αντιστέκεται να έρθει σε επαφή με τον γονέα-δράστη που δεν διαμένει μαζί του, από μία οπτική που λαμβάνει υπόψη το τραύμα, αναγνωρίζοντας ότι η στρατηγική του να επιρρίπτονται οι ευθύνες για την αντίσταση του παιδιού στον γονέα με τον οποίο διαμένει, μπορεί να αποτελεί μέρος ενός μοτίβου καταναγκαστικού ελέγχου.⁶⁶ Στη Σκωτία, ένας/μία Υπεύθυνος/-η για τα Δικαιώματα των Παιδιών που υφίστανται Ενδοοικογενειακή Κακοποίηση παρέχει υπηρεσίες στα παιδιά που έχουν βιώσει ενδοοικογενειακή βία και μεταφέρει τις απόψεις τους απευθείας σε δικαστικές υποθέσεις αμφισβητούμενης επικοινωνίας, χωρίς εντολή δικαστηρίου.⁶⁷

25. Στο Μεξικό, το συνταγματικό δικαστήριο παρενέβη για να σταματήσει δύο απόπειρες να εισαχθεί μια συγκεκριμένη διάταξη που αναγνώριζε τη γονεϊκή αποξένωση, η οποία θα είχε ως αποτέλεσμα την πιθανή απώλεια της γονικής μέριμνας του φερόμενου ως αποξενωτή γονέα και την παραβίαση των δικαιωμάτων του παιδιού σε διαδικασίες επιμέλειας. Η πρώτη υπόθεση, στην Πολιτεία της Οαχάκα το 2016, κρίθηκε εν μέρει αντισυνταγματική, καθώς παραβίαζε την αρχή της προοδευτικής αυτονομίας του παιδιού και το δικαίωμα των ανηλίκων να ακούγονται στις δικαστικές διαδικασίες.⁶⁸ Η δεύτερη, στην Πολιτεία Baja Καλιφόρνια το 2017, απέρριψε μια παρόμοια υπόθεση, ως αντισυνταγματική, στη βάση ότι η αναστολή ή η απώλεια της γονικής μέριμνας ως συνέπεια της γονεϊκής αποξένωσης λειτουργούσε ενάντια στο βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Το Ανώτατο Δικαστήριο σημείωσε ότι η απώλεια της γονικής μέριμνας δεν αποτελούσε κατάλληλο μέτρο για την προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων, κάτι που πιθανότατα θα είχε αχρείαστες και αδικαιολόγητες επιπτώσεις στα δικαιώματά τους για υγιή ανάπτυξη και διατήρηση αποτελεσματικών σχέσεων και με τους δύο γονείς. Το δικαστήριο αναγνώρισε επίσης ότι ήταν πιθανό να προκληθούν αρνητικές εμπειρίες ως αποτέλεσμα των αλλαγών στο περιβάλλον του παιδιού, καθιστώντας εφικτή την επαναθυματοποίηση του παιδιού από το μέτρο αυτό.⁶⁹

VI. Σχετικά διεθνή και περιφερειακά πρότυπα και πρακτικές

A. Νομικά πρότυπα που διέπουν ζητήματα επιμέλειας, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης της γονεϊκής αποξένωσης

26. Η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών σημείωσε ότι οι στερεότυποι ρόλοι των γυναικών και των ανδρών εμφανίζονται ως έμφυλα στερεότυπα και έμφυλες προκαταλήψεις και στα δικαστικά συστήματα, και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την άρνηση αποτελεσματικής δικαιοσύνης για τις γυναίκες και άλλα θύματα βίας.⁷⁰ Η Επιτροπή κάλεσε τα Κράτη να διασφαλίσουν ότι τα έμφυλα στερεότυπα αναγνωρίζονται και αντιμετωπίζονται κατάλληλα. Το 2014, στην απόφασή της για την υπόθεση Gonzales Carreno κατά Ισπανίας, η Επιτροπή σύστησε να εξετάζεται το ιστορικό ενδοοικογενειακής βίας όταν καθορίζεται το πρόγραμμα επικοινωνίας ώστε να είναι βέβαιο ότι γυναίκες και παιδιά δεν τίθενται σε κίνδυνο.⁷¹

27. Η αποτυχία αντιμετώπισης της συντροφικής βίας και της βίας κατά των παιδιών στις αποφάσεις που αφορούν δικαιώματα επιμέλειας και επικοινωνίας αποτελεί παραβίαση των δικαιωμάτων του παιδιού και της αρχής του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού. Το άρθρο 12 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού προβλέπει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη εξασφαλίζουν στα παιδιά που είναι ικανά να διαμορφώσουν τις δικές τους απόψεις το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα αυτές τις απόψεις τους σε όλα τα θέματα που τα αφορούν και

⁶⁴ Submissions by Diana Rodríguez, the Ministry of Justice; Now and others; Federation of Mother and Child Homes and Shelters; and Association to Assist Women and Mothers; Diotima Centre.

⁶⁵ Submission by Domestic Abuse Commissioner for England and Wales.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Submission by Martha Scott.

⁶⁸ Government of the State of Oaxaca, Mexico (Official Journal of the Federation).

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ See CEDAW/C/GC/33.

⁷¹ See CEDAW/C/58/D/47/2012.

ότι οι απόψεις τους λαμβάνουν τη δέουσα βαρύτητα ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά τους. Αναφέρει επίσης ότι τα παιδιά πρέπει να έχουν την ευκαιρία να ακουστούν σε κάθε δικαστική και διοικητική διαδικασία που τα αφορά, είτε απευθείας, είτε μέσω αντιπροσώπου ή κατάλληλου φορέα. Το άρθρο 19 προβλέπει το δικαίωμα προστασίας από κάθε μορφή σωματικής ή ψυχικής βίας, τραυματισμού ή κακοποίησης, παραμέλησης ή αμελούς μεταχείρισης, κακομεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής κακοποίησης, ενόσω βρίσκονται υπό την φροντίδα των γονέων, των νόμιμων κηδεμόνων ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου έχει τη φροντίδα του παιδιού.

28. Οι περιφερειακές συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν επίσης εξετάσει ζητήματα γονικής μέριμνας και τη σχέση της με τη βία κατά των γυναικών και των παιδιών. Τα άρθρα 31 και 45 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας απαιτούν από τις δικαστικές αρχές να μην εκδίδουν διαταγές επικοινωνίας χωρίς να εξετάζουν τα περιστατικά βίας κατά του μη βίαιου φροντιστή και του παιδιού και να επιβάλλουν «αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές» κυρώσεις. Η Ομάδα εμπειρογνομόνων για τη δράση κατά της βίας εναντίον γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, στο πλαίσιο των μέχρι σήμερα δράσεων παρακολούθησης, έχει επισημάνει τα δυνατά και αδύνατα σημεία των κρατών μελών στην εφαρμογή των δύο άρθρων όσον αφορά τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας, συμπεριλαμβανομένης της ευρέως διαδεδομένης χρήσης της γονεϊκής αποξένωσης ως ένα μέσο για την ελαχιστοποίηση των αποδεικτικών στοιχείων της ενδοοικογενειακής βίας.⁷² Στην τρίτη γενική έκθεσή της,⁷³ η Ομάδα Εμπειρογνομόνων προσδιόρισε 12 οριζόντιες δράσεις, συμπεριλαμβανομένης της ανάγκης "να διασφαλιστεί ότι οι αρμόδιοι/-ες επαγγελματίες ενημερώνονται για την απουσία επιστημονικής βάσης για το "σύνδρομο γονικής αποξένωσης" και τη χρήση της έννοιας της "γονικής αποξένωσης" στο πλαίσιο της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών". Η Ομάδα υπέβαλε επίσης γραπτές παρατηρήσεις στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε σχέση με την υπόθεση *Kurt κατά Αυστρίας*,⁷⁴ η οποία αφορούσε τη δολοφονία ενός 8χρονου αγοριού από τον πατέρα του μετά από προηγούμενους ισχυρισμούς της μητέρας για ενδοοικογενειακή βία.

29. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) αναγνωρίζει ότι η ενδοοικογενειακή βία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 2, 3, 8 και 14⁷⁵ και ότι το να χαρακτηρίζονται οι μητέρες ως "μη συνεργάσιμοι γονείς" ή να απειλούνται ότι θα καταστούν υπόλογες για απαγωγή παιδιών επειδή αρνούνται να επιτρέψουν την επικοινωνία των παιδιών τους με τον πατέρα σε περιπτώσεις όπου ο πατέρας είναι δράστης βίας αποτελεί παραβίαση του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή σύμφωνα με το άρθρο 8.⁷⁶

30. Το άρθρο 7 της Δια-Αμερικανικής Σύμβασης για την Πρόληψη, την Τιμωρία και την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη να «καταδικάζουν όλες τις μορφές βίας κατά των γυναικών και συμφωνούν να επιδιώκουν, με όλα τα κατάλληλα μέσα και χωρίς καθυστέρηση, πολιτικές για την πρόληψη, την τιμωρία και την εξάλειψη της βίας αυτής», καθώς και να ενεργούν «με τη δέουσα επιμέλεια για την πρόληψη, τη διερεύνηση και την επιβολή κυρώσεων για τη βία κατά των γυναικών».

31. Τέλος, το Πρωτόκολλο στον Αφρικανικό Χάρτη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών για τα δικαιώματα των γυναικών στην Αφρική (το Πρωτόκολλο του Μαπούτο), στο άρθρο 7, επιβεβαιώνει ρητά ότι «σε περίπτωση χωρισμού, διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου, οι γυναίκες και οι άνδρες έχουν αμοιβαία δικαιώματα και ευθύνες έναντι των παιδιών τους. Σε κάθε περίπτωση, τα συμφέροντα των παιδιών έχουν ύψιστη σημασία».

⁷² Council of Europe, third general report on the activities of the Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (2022), available at <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/3rd-general-report-on-grevio-s-activities#>.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Application No. 62903/15.

⁷⁵ See *Opuz v. Turkey*, Application No. 33401/02, 9 June 2009; *Talpis v. Italy*, Application No. 41237/14, 2 March 2017; *Kurt v. Austria*, Application No. 62903/15, 15 June 2021; and *Landi v. Italy*, Application No. 10929/19, 7 April 2022.

⁷⁶ See *I.M. and Others v. Italy*, Application No. 25426/20, 10 November 2022; and *Bevaquca v. Bulgaria*, Application No. 71127/01, 12 June 2008

B. Δέσμευση των μηχανισμών ανθρωπίνων δικαιωμάτων για την πρόληψη της βίας κατά των γυναικών και των παιδιών στο πλαίσιο της επιμέλειας

32. Αρκετοί διεθνείς και περιφερειακοί μηχανισμοί αναγνωρίζουν τη σημασία της εξέτασης του ιστορικού και της επικράτησης της ενδοοικογενειακής βίας κατά τη λήψη αποφάσεων για υποθέσεις επιμέλειας, καθώς και την αναγνώριση της χρήσης της γονεϊκής αποξένωσης ως μια προέκταση της ενδοοικογενειακής βίας. Η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών υπενθύμισε την ευθύνη του κράτους να λαμβάνει υπόψη "τις ειδικές ανάγκες των γυναικών και των παιδιών κατά τον καθορισμό της επιμέλειας των παιδιών σε περιπτώσεις που αφορούν έμφυλη βία στην οικογενειακή σφαίρα",⁷⁷ υιοθετώντας μέτρα για την συστηματική εξέταση της ενδοοικογενειακής βίας στις αποφάσεις για την επιμέλεια των παιδιών".⁷⁸ Επιπλέον, η Επιτροπή δήλωσε ότι "τα δικαιώματα ή οι αξιώσεις των δραστών ή των φερόμενων ως δραστών κατά τη διάρκεια και μετά τη δικαστική διαδικασία ... θα πρέπει να καθορίζονται υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών και των παιδιών στη ζωή και στη σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική ακεραιότητα και να καθοδηγούνται από την αρχή του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού".⁷⁹

33. Αναφορικά με την ψευδο-θεωρία της γονεϊκής αποξένωσης, η Επιτροπή εξέδωσε σειρά καταληκτικών παρατηρήσεων στις οποίες έδινε εντολή στα κράτη μέρη να καταργήσουν τη χρήση της γονεϊκής αποξένωσης στις δικαστικές υποθέσεις και να διεξάγουν υποχρεωτική δικαστική εκπαίδευση σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία, συμπεριλαμβανομένων των επιπτώσεών της στα παιδιά.⁸⁰ Η Επιτροπή εξέφρασε την ανησυχία της για την αρνητική επίδραση της συνηγορίας από ομάδες για τα δικαιώματα των πατέρων και του δημόσιου λόγου σχετικά με το σύνδρομο γονεϊκής αποξένωσης στην Κόστα Ρίκα και συνέστησε στο κράτος μέρος "να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα για να αποθαρρύνει τη χρήση του «συνδρόμου γονεϊκής αποξένωσης» από τους εμπειρογνώμονες και τα δικαστήρια σε υποθέσεις επιμέλειας".⁸¹ Παρόμοιες θέσεις υιοθέτησε για τη Νέα Ζηλανδία⁸² και την Ιταλία.⁸³

34. Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού έχει διατυπώσει διάφορα γενικά σχόλια⁸⁴ σχετικά με τις υποθέσεις οικογενειακού δικαίου, ιδίως όσον αφορά το δικαίωμα του παιδιού να ακούγεται, να ζει απαλλαγμένο από βία και να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του. Μεταξύ των αποφάσεων της Επιτροπής, μια υπόθεση αφορά έναν πατέρα που ισχυρίστηκε ότι η Παραγουάη απέτυχε να επιβάλλει καθεστώς επικοινωνίας και επισκέψεων μεταξύ του ιδίου και της κόρης του.⁸⁵ Σε μια μεικτή απόφαση, η Επιτροπή υποστήριξε τη σημασία της αποφυγής των αρνητικών συνεπειών από έναν μη συμμορφούμενο γονέα που δεν επιτρέπει την επαφή μεταξύ του παιδιού και του γονέα που δεν διαμένει μαζί του, ενώ αναφέρθηκε επίσης στην κατάσταση ως «σταδιακή αποξένωση». ⁸⁶ Ορισμένες/-οι εμπειρογνώμονες σχολίασαν ότι η χρήση τέτοιων διαγνωστικών χαρακτηρισμών είναι λυπηρή, επισημαίνοντας ότι η Επιτροπή θα έπρεπε να είχε αποφύγει να δημιουργήσει προηγούμενο που δημιουργεί έδαφος για περαιτέρω κακοποίηση και για παραποιήσεις της στάσης των γονέων σε εξαιρετικά πολύπλοκες διαφορές οικογενειακού δικαίου.⁸⁷

35. Ομοίως, η Επιτροπή Εμπειρογνομόνων του Μηχανισμού Παρακολούθησης της Σύμβασης του Μπελέμ ντο Πάρα υπογράμμισε την υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να «λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων νομοθετικών μέτρων, για την αναθεώρηση ή την κατάργηση των υφιστάμενων νόμων και κανονισμών ή για την τροποποίηση των νομικών ή εθμικών πρακτικών που στηρίζουν τη διατήρηση και την ανοχή της βίας κατά των γυναικών», ιδίως στο πλαίσιο της χρήσης της αμφιλεγόμενης ψευδοέννοιας της

⁷⁷ CEDAW/C/CRI/CO/7, para. 43 (a).

⁷⁸ CEDAW/C/FIN/CO/7, para. 39 (c).

⁷⁹ CEDAW/C/GC/35, para. 31(ii).

⁸⁰ CEDAW/C/ESP/CO/7-8, paras. 38–39, CEDAW/C/RUS/CO/8, para. 46 (c), CEDAW/C/CAN/CO/8-9, para. 57, and CEDAW/C/SWE/10, para. 46 (a).

⁸¹ CEDAW/C/CRI/CO/7, para. 43 (b).

⁸² CEDAW/C/NZL/CO/8, para. 48 (d).

⁸³ CEDAW/C/ITA/CO/7, paras. 51–51 (a).

⁸⁴ CRC/C/GC/12, CRC/C/GC/13 and CRC/C/GC/14.

⁸⁵ CRC/C/83/D/30/2017.

⁸⁶ Ibid., para. 8.7.

⁸⁷ See, for example, opinion by N.E. Yaksic, Communication No. 30/2017 N.R. v. Paraguay, Leiden Children's Rights Observatory, University of Leiden.

γονεϊκής αποξένωσης κατά των γυναικών.⁸⁸ Το 2022, η Επιτροπή και η Ειδική Εισηγήτρια προέτρεψαν τα συμβαλλόμενα κράτη να απαγορεύσουν ρητά τη χρήση του συνδρόμου της γονεϊκής αποξένωσης σε δικαστικές διαδικασίες, έτσι ώστε τα παιδιά και οι μητέρες να μην τίθενται σε κατάσταση ευάλωτης,⁸⁹ προσθέτοντας ότι αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ένα συνεχές έμφυλης βίας και θα μπορούσε να επιφέρει ευθύνη των κρατών για θεσμική βία.⁹⁰

Γ. Έμφυλη Εφαρμογή της Σύμβασης για τα Αστικά Θέματα της Διεθνούς Απαγωγής Παιδιών

36. Η Σύμβαση της Χάγης για τα Αστικά Θέματα της Απαγωγής Παιδιών (1980) καλύπτει τη διεθνή γονική απαγωγή παιδιών και προβλέπει μια ταχεία διαδικασία για την επιστροφή ενός παιδιού που έχει απαχθεί διεθνώς από τη συνήθη διαμονή του στο έδαφος ενός κράτους μέλους της Σύμβασης της Χάγης από έναν γονέα στο έδαφος ενός άλλου κράτους μέλους της Σύμβασης, ώστε τα δικαστήρια της εν λόγω δικαιοδοσίας να μπορέσουν να διευθετήσουν μια διαφορά επιμέλειας. Ωστόσο, η Σύμβαση δεν αναφέρει την ενδοοικογενειακή βία, ούτε περιλαμβάνει προστασία για τις κακοποιημένες μητέρες.⁹¹ Ως αποτέλεσμα, όταν οι μητέρες διαφεύγουν με τα παιδιά τους πέρα από τα διεθνή σύνορα, καθίστανται ευάλωτες στο να αντιμετωπίζονται ως "απαγωγέας" γονέας από τα δικαστήρια βάσει της Σύμβασης.

37. Περίπου τα τρία τέταρτα του συνόλου των υποθέσεων που κατατίθενται βάσει της Σύμβασης της Χάγης αφορούν μητέρες, οι περισσότερες από τις οποίες διαφεύγουν από την ενδοοικογενειακή βία ή προσπαθούν να προστατεύσουν τα παιδιά τους από την κακοποίηση.⁹² Το άρθρο 13 της Σύμβασης ορίζει ότι η απόφαση για την επιστροφή ενός παιδιού μπορεί να απορριφθεί εάν υπάρχει «σοβαρός κίνδυνος» βλάβης. Ωστόσο, τα δικαστήρια διστάζουν να δεχτούν την έκθεση σε ενδοοικογενειακή βία ως λόγο μη επιστροφής των παιδιών σε άλλο κράτος μέλος. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα δικαστήρια επέστρεψαν παιδιά στη χώρα συνήθους διαμονής τους ακόμη και όταν διαπίστωσαν ότι έχει ασκηθεί βία κατά των παιδιών,⁹³ αναγκάζοντας συχνά γυναίκες και παιδιά να επιστρέψουν σε καταστάσεις κακοποίησης και απειλής της ζωής τους.⁹⁴ Οι μετανάστριες που επιδιώκουν να επιστρέψουν στις χώρες καταγωγής τους για οικογενειακή υποστήριξη αντιμετωπίζουν πρόσθετα εμπόδια εάν αναγκαστούν να επιστρέψουν λόγω κατηγοριών για απαγωγή παιδιών.⁹⁵

38. Ωστόσο, ορισμένα δικαστήρια λαμβάνουν υπόψη την οικογενειακή και ενδοοικογενειακή βία κατά την ερμηνεία και εφαρμογή της Σύμβασης της Χάγης. Το Εφετείο της Νέας Ζηλανδίας έκρινε ότι τόσο το ιστορικό της μητέρας ως επιζώσας οικογενειακής και ενδοοικογενειακής βίας όσο και το πιθανό μέλλον της στην Αυστραλία ήταν συναφή με την ερμηνεία της εξαίρεσης λόγω σοβαρού κινδύνου και στη συνέχεια αρνήθηκε να διατάξει την επιστροφή του παιδιού.⁹⁶

39. Σε μια προσπάθεια να αντιμετωπίσει τις ελλείψεις της Σύμβασης της Χάγης, η κυβέρνηση της Αυστραλίας εφάρμοσε νομοθεσία που απαιτεί από τα αυστραλιανά δικαστήρια να εξετάζουν τους ισχυρισμούς περί οικογενειακής και ενδοοικογενειακής βίας πριν από την έκδοση οποιασδήποτε διαταγής επιστροφής παιδιών βάσει της Σύμβασης.⁹⁷

⁸⁸ Joint statement of the Committee of Experts of the Follow-up Mechanism of the Belém do Pará Convention and the Special Rapporteur published on 12 August 2022, available at <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/women/sr/2022-08-15/Communique-Parental-Alienation-EN.pdf>.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Adriana De Ruiter, “40 years of the Hague Convention on child abduction: legal and societal changes in the rights of a child”, European Parliament, November 2020.

⁹² Hague Conference on Private International Law, seventh meeting of the Special Commission on the Practical Operation of the 1980 Hague Child Abduction Convention and the 1996 Hague Child Protection Convention (October 2017).

⁹³ Confidential submission from France.

⁹⁴ Submission from University College London.

⁹⁵ Confidential submission from France.

⁹⁶ Court of Appeal of New Zealand, *Lrr v. Col*, CA743/2018, [2020] NZCA 209.

⁹⁷ Government of Australia, “Ensuring family safety in Australian Hague Convention cases” (12 December 2022).

VII. Σύνδεση μεταξύ γονεϊκής αποξένωσης και σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών

40. Η σχέση μεταξύ γονεϊκής αποξένωσης και σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών είναι εμφανής από την προέλευσή της ως ψευδοέννοιας και από την υψηλή συχνότητα σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών στο πλαίσιο ενδοοικογενειακής βίας. Ενώ ο Gardner αναγνώρισε την επικράτηση των ισχυρισμών για σεξουαλική κακοποίηση παιδιών σε διαφορές επιμέλειας, απέρριψε πολλούς από αυτούς τους ισχυρισμούς ως ψευδείς, που προωθούνται από την μητέρα για να αποξενώσει το παιδί από τον πατέρα.⁹⁸ Με την αναπλαισίωση της μητέρας ως ψεύτρας που "κακοποιεί συναισθηματικά" τα παιδιά της, η ετικέτα της γονεϊκής αποξένωσης αποσπά την προσοχή των δικαστηρίων από το ερώτημα αν ο πατέρας είναι κακοποιητικός και την αντικαθιστά με την εστίαση σε μια μητέρα ή ένα παιδί που υποτίθεται ότι ψεύδεται ή έχει παραπλανηθεί.⁹⁹

41. Ο τρόπος με τον οποίο το σύνδρομο της γονεϊκής αποξένωσης χρησιμοποιείται από τους άνδρες για να διαλύσουν με νομικά μέσα τους ισχυρισμούς για σωματική, σεξουαλική ή συναισθηματική κακοποίηση συζητείται στις υποβληθείσες αναφορές της Αργεντινής, της Βολιβίας (Πολυεθνικό Κράτος), της Βραζιλίας,¹⁰⁰ της Κολομβίας,¹⁰¹ της Ισλανδίας,¹⁰² του Μεξικού, του Πουέρτο Ρίκο και της Ουρουγουάης.¹⁰³ Μια αναφορά που υπεβλήθη από τη Γαλλία¹⁰⁴ περιγράφει πώς οι μητέρες που καταγγέλλουν αποκαλύπτουν σεξουαλικής κακοποίησης, οι οποίες επιβεβαιώνονται από ψυχολογικές εξετάσεις, εξακολουθούν να απομακρύνονται και τα παιδιά να τίθενται υπό την επιμέλεια του πατέρα (του δράστη) όταν αυτός επικαλείται γονεϊκή αποξένωση.

42. Οι δράστες σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών έχουν επικαλεστεί τη γονεϊκή αποξένωση για να περιορίσουν, να παρεμποδίσουν ή να απονομιμοποιήσουν την πρόοδο στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών-θυμάτων.¹⁰⁵ Στη Βραζιλία,¹⁰⁶ η αναγνώριση της γονεϊκής αποξένωσης στη νομοθεσία¹⁰⁷ και η επιβολή κυρώσεων για πράξεις γονεϊκής αποξένωσης διευκόλυναν επίσης τη χρήση της ως υπεράσπισης για σεξουαλική κακοποίηση.

⁹⁸ R.A. Gardner, *The Parental Alienation Syndrome*.

⁹⁹ Joan S. Meier, "Getting real about abuse and alienation: A critique of Drozd and Olesen's decision tree", *Journal of Child Custody*, vol. 7, No. 4 (2010), pp. 228–229.

¹⁰⁰ Submission by Cláudia Galiberne Ferreira.

¹⁰¹ Submissions by Diana Rodríguez and Alexandra Correa.

¹⁰² Submission by Líf án ofbeldis

¹⁰³ Submission by Equality Now and others.

¹⁰⁴ Confidential submission from France.

¹⁰⁵ Submission by Carlos Rozanski.

¹⁰⁶ Submission by Cláudia Galiberne Ferreira.

¹⁰⁷ Law No.12.318 of 26 August 2010.

VIII. Δυσανάλογος αντίκτυπος στις γυναίκες που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες

43. Οι γυναίκες από μειονότητες αντιμετωπίζουν πρόσθετα εμπόδια όσον αφορά τη γονεϊκή αποξένωση, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στη δικαιοσύνη και των αρνητικών στερεοτύπων.¹⁰⁸ Σε μια μελέτη στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, οι γυναίκες από την Αφρική-Καραϊβική θεωρούσαν τους δικαστές αποστασιοποιημένους και επικριτικούς, ενώ οι γυναίκες από τη Νότια Ασία και την Αφρική-Καραϊβική δέχονταν πιέσεις από τους/τις λειτουργούς της πρόνοιας που είχαν διοριστεί από το δικαστήριο, να δώσουν μια ευκαιρία στους άνδρες, ακόμη και όταν αυτοί ήταν επανειλημμένα αναξιόπιστοι και τους είχαν επιβληθεί ποινές φυλάκισης.¹⁰⁹ Οι περισσότερες από τις γυναίκες ανέφεραν ότι αισθάνονταν να επαναθυματοποιούνται από τις/τους επαγγελματίες και "πολύ υποτιμημένες, πολύ μειωμένες, δεν τις άκουγαν πραγματικά".¹¹⁰

44. Σύμφωνα με τις αναφορές που ελήφθησαν, στην Ιταλία η δευτερογενής θυματοποίηση είναι πιο εμφανής μεταξύ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και των μεταναστριών.¹¹¹ Οι μετανάστριες "συχνά κρίνονται ως ανεπαρκείς μητέρες, ανίκανες να προστατεύσουν και να φροντίσουν τα παιδιά τους", τα οποία συχνά τοποθετούνται σε ομαδικά σπίτια.¹¹² Στην Ιρλανδία, οι μετανάστριες των οποίων ο σύντροφος είναι ιρλανδικής καταγωγής αντιμετωπίζουν επίσης προκλήσεις.¹¹³ Στην Πορτογαλία, ενώ οι μετανάστριες χαρακτηρίζονται ως αποξενώτριες γονέων, οι μορφωμένες γυναίκες θεωρούνται ότι δεν ταιριάζουν στην κυρίαρχη εικόνα των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας.¹¹⁴ Στην Αυστρία¹¹⁵ και την Ιαπωνία,¹¹⁶ οι μητέρες μετανάστριες βρίσκονται σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση λόγω των γλωσσικών εμποδίων και του εύαλωτου μεταναστευτικού καθεστώτος. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι διασταυρούμενες ευαλωτότητες που σχετίζονται με την φυλή, την αναπηρία, το μεταναστευτικό καθεστώς και την σεξουαλικότητα επιτείνουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες όταν βιώνουν ενδοοικογενειακή βία σε υποθέσεις επιμέλειας παιδιών.¹¹⁷ Οι μητέρες που βρίσκονται σε δομικά μειονεκτική θέση είναι πιο πιθανό να τους αφαιρεθούν τα παιδιά ή να κριθούν αυστηρά οι γονικές τους ικανότητες.¹¹⁸ Στη Νέα Ζηλανδία, οι γυναίκες Μαορί είναι πιο πιθανό να αναφέρουν την εμπλοκή της υπηρεσίας προστασίας παιδιών στις διαδικασίες του οικογενειακού δικαστηρίου από ότι οι γυναίκες που δεν είναι Μαορί.¹¹⁹ Επιπλέον, από δεδομένα έρευνας φάνηκε ότι οι γυναίκες από μειονότητες βιώνουν διακριτική μεταχείριση και έναν συνδυασμό σεξισμού, ρατσισμού και διακρίσεων κατά απόμων με αναπηρία.¹²⁰

¹⁰⁸ Submission by Women against Violence Europe.

¹⁰⁹ Ravi K. Thiara and Aisha K. Gill, *Domestic Violence, Child Contact and Post-Separation Violence: Issues for South Asian and African-Caribbean Women and Children* (London, National Society for the Prevention of Cruelty to Children, 2012).

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Submission by Donne in Rete contro la violenza.

¹¹² Submission by Pangea Foundation Onlus.

¹¹³ Submission by SiSi.

¹¹⁴ Submission by Dignidade and others.

¹¹⁵ Submission by Suzanne Wunderer.

¹¹⁶ Submission by Minato Sogo Law Office.

¹¹⁷ Submission by Women's Aid Federation of England.

¹¹⁸ Submissions by AVA (Against Violence and Abuse) and Women's Resource Centre.

¹¹⁹ Submission by Auckland Coalition for the Safe of Women and Children.

¹²⁰ Submission from the Backbone Collective.

IX. Ευρεία υιοθέτηση της γονεϊκής αποξένωσης στα συστήματα δικαιοσύνης

45. Η ψευδοέννοια της γονεϊκής αποξένωσης ή παρόμοιες αναφορές χρησιμοποιούνται ευρέως σε διάφορες δικαιοδοσίες. Το 2010, η Βραζιλία ψήφισε τον νόμο αριθ. 12.318, ο οποίος ορίζει συγκεκριμένα τη γονεϊκή αποξένωση (άρθρο 2) και προβλέπει κυρώσεις για πράξεις που θεωρούνται γονεϊκή αποξένωση (άρθρο 6), οι οποίες ξεκινούν από την προειδοποίηση του αποξενωτή, την επέκταση του αριθμού των επαφών των αποξενωμένων γονέων με το παιδί, την επιβολή προστίμου στον αποξενωτή γονέα, την ανταλλαγή ρυθμίσεων επιμέλειας και την αναστολή της εξουσίας του αποξενωτή γονέα.

46. Άλλες δικαιοδοσίες χρησιμοποιούν εναλλακτικούς όρους της γονεϊκής αποξένωσης, όπως «διαφορές υψηλής σύγκρουσης»,¹²¹ «γονική χειραγώγηση»,¹²² «δυσανεξία προσκόλλησης»¹²³ ή «σχεσιακό πρόβλημα γονέα-παιδιού».¹²⁴ Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η χρήση της γονεϊκής αποξένωσης στα οικογενειακά δικαστήρια έλαβε περαιτέρω στήριξη όταν το *Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο Ψυχικών Διαταραχών* εισήγαγε δύο νέες διαγνώσεις: «παιδί που πλήττεται από τη δυσφορία της γονικής σχέσης» και «ψυχολογική κακοποίηση παιδιού», τις οποίες χρησιμοποιούν οι επαγγελματίες, υπέρμαχοι του συνδρόμου γονεϊκής αποξένωσης για να αναγνωρίσουν την αποξένωση.¹²⁵ Παρόλο που οι όροι γονεϊκή αποξένωση ή σύνδρομο γονεϊκής αποξένωσης δεν περιλαμβάνονται πλέον στο *Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο*, αρκετοί συγγραφείς του εγχειριδίου διευκρίνισαν ότι η διάγνωση δυσφορίας γονικής σχέσης περιλαμβάνει ένα φάσμα συμπεριφορών και αποτελεσμάτων γονεϊκής αποξένωσης.¹²⁶

47. Στην Πορτογαλία,¹²⁷ τα υψηλά συγκρουσιακά διαζύγια φέρονται να αντιμετωπίζονται ως ευφημισμός για τη γονεϊκή αποξένωση και στην Ισλανδία η γονεϊκή αποξένωση ορίζεται πλέον νομικά ως «παρακράτηση επαφής».¹²⁸ Στη Νέα Ζηλανδία, χρησιμοποιούνται διάφοροι όροι, ως μια «στρατηγική εύλογης δυνατότητας άρνησης» για να εισαχθεί αποτελεσματικά η ψευδοέννοια της γονεϊκής αποξένωσης, όπως «αντίσταση-απόρριψη», «εμπλοκή», προπόνηση ή δηλητηρίαση του παιδιού, μητρότητα που φυλάττει πύλες ή υπερ-αγχώδης μητρότητα.¹²⁹ Στην Ιταλία, η γονική αποξένωση έχει «αντικατασταθεί από νέες εκφράσεις που επαναλαμβάνουν την ίδια ψευδοέννοια»,¹³⁰ παρά το γεγονός ότι το Ανώτατο Δικαστήριο έχει αμφισβητήσει την εγκυρότητα της λεγόμενης έννοιας της γονεϊκής αποξένωσης και ότι έχει αποκηρυχθεί από την Ιταλική Ψυχολογική Εταιρεία και το Υπουργείο Υγείας.¹³¹

48. Μέχρι σήμερα, υπάρχει μόνο ένα παράδειγμα όπου η χρήση της γονεϊκής αποξένωσης απαγορεύεται ρητά από τη νομοθεσία, και συγκεκριμένα στην Ισπανία, όπου η χρήση αυτών των θεωρητικών ψευδο-εννοιών απαγορεύεται ως στερούμενη επιστημονικής βάσης¹³² και χαρακτηρίζεται ρητά ως "ψευδοεπιστήμη".¹³³ Παρά την απαγόρευση αυτή, και σε αντίθεση με τις συμβουλές που παρέχονται στη νομοθεσία και από το Γενικό

¹²¹ Submissions by Dignidade and others and SiSi.

¹²² Submission by the Government of Portugal.

¹²³ Submission by the German Institute for Human Rights

¹²⁴ As outlined in American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (4th ed.); see also Morgan Shaw and Robert Geffner, "Alienation and reunification issues in family courts: Theory, research, and programs in child custody cases", *Journal of Family Trauma, Child Custody and Child Development*, vol. 19, No. 3-4 (2012), pp. 203–213.

¹²⁵ William Bernet and others, "Parental alienation, DSM-5, and ICD-11", *American Journal of Family Therapy*, vol. 38, No. 2 (2010), pp. 76–187.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Submission by Dignidade and others.

¹²⁸ Submission by Líf án ofbeldis.

¹²⁹ Submission by the Backbone Collective.

¹³⁰ Submission by Fondazione Pangea Onlus.

¹³¹ CEDAW/C/ITA/7, paras. 51 and 52.

¹³² Draft organic law for the protection of children and adolescents against violence (proyecto de ley orgánica de protección integral a la infancia y la adolescencia frente a la violencia).

¹³³ Submission by Equality Now and others. The majority of the submissions for the report agreed with this assessment, however, a small minority did not, see submissions by: the Parental Alienation Study Group, the Global Action for Research Integrity in Parental Alienation, Stan Korosi (Dialogue-in-Growth), the International Council on Shared Parenting, We are Fathers, We are Parents Forum and Recover our Kids.

Συμβούλιο του Δικαστικού Σώματος της Ισπανίας,¹³⁴ η γονεϊκή αποξένωση έχει χρησιμοποιηθεί για τη δικαιολόγηση αποφάσεων σε υποθέσεις επιμέλειας.¹³⁵

49. Παρόμοια κατάσταση υπάρχει στην Κολομβία, όπου, παρά τις συμβουλές του Γενικού Συμβουλίου της Δικαιοσύνης κατά της χρήσης της γονεϊκής αποξένωσης σε υποθέσεις που αφορούν έμφυλη βία,¹³⁶ το Ανώτατο Δικαστήριο έχει δημιουργήσει μια νομολογιακή γραμμή υπέρ αυτής της θεωρίας, ιδίως σε περιπτώσεις όπου μητέρες έχουν υποβάλει καταγγελίες για σεξουαλική κακοποίηση παιδιών, προκειμένου να τις χαρακτηρίσει ως πάσχουσες από ψυχικά προβλήματα και/ή ότι υποβάλλουν ψευδείς κατηγορίες. Η γονεϊκή αποξένωση έχει επίσης χρησιμοποιηθεί για να τεκμηριωθεί ότι ο ένας γονέας, συνήθως η μητέρα, παραβιάζει το δικαίωμα του άλλου γονέα να επικοινωνεί με το παιδί, όπως μαρτυρείται σε υποθέσεις στην Ελλάδα,¹³⁷ την Ιταλία¹³⁸ και την Ισπανία.¹³⁹

50. Ορισμένα συστήματα επιβάλλουν πρόσθετη υποχρέωση στους κύριους φροντιστές να διευκολύνουν την επαφή. Η Γερμανία έχει ενσωματώσει ένα νομικό τεκμήριο ότι η επαφή μεταξύ των δύο γονέων είναι γενικά προς το συμφέρον του παιδιού, αλλά έχει προσθέσει μια ρήτρα καλής συμπεριφοράς, σύμφωνα με την οποία κάθε γονέας πρέπει να απέχει από κάθε πράξη που βλάπτει τη σχέση του παιδιού με τον άλλο γονέα και πρέπει επίσης να προωθεί μια θετική στάση απέναντι στην επαφή.¹⁴⁰ Ωστόσο, αυτό το τεκμήριο λειτουργεί εις βάρος των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, υπό την έννοια ότι οποιαδήποτε έλλειψη στην αντιλαμβανόμενη ανοχή στην προσκόλληση, η οποία οφείλεται στην βία, μπορεί να επηρεάσει την ανάθεση της επιμέλειας. Στην Ελλάδα, ο ένας γονέας υποχρεούται να διευκολύνει και να υποστηρίζει την τακτική επικοινωνία του παιδιού με τον άλλο γονέα, γεγονός που δίνει προτεραιότητα στην επικοινωνία έναντι της ασφάλειας, με τις μητέρες να αντιμετωπίζουν βαριά πρόστιμα και φυλάκιση για την παράλειψη αυτή.¹⁴¹ Παρόμοιες ποινές έχουν αναφερθεί ότι επιβάλλονται στην Κροατία,¹⁴² στην Ισλανδία,¹⁴³ στην Ιρλανδία,¹⁴⁴ και στην Ισπανία.¹⁴⁵ Στην Αγγλία και την Ουαλία, θεσπίστηκε ένα καταστατικό τεκμήριο που απαιτεί από τα δικαστήρια να εξετάζουν τη συμμετοχή και των δύο γονέων μετά το χωρισμό ως αυτό να είναι προς το βέλτιστο συμφέρον των παιδιών.¹⁴⁶ Υπάρχουν ενδείξεις ότι τα κατώτερα δικαστήρια εφαρμόζουν την προσέγγιση αυτή σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, η οποία πιέζει τις μητέρες να συμφωνήσουν στην επικοινωνία.¹⁴⁷

51. Ορισμένα νομικά συστήματα έχουν ενσωματώσει τη γονεϊκή αποξένωση στις πρακτικές των αξιολογητών που αποζημιώνονται από το κράτος. Για παράδειγμα, στην Αγγλία και την Ουαλία, η συμβουλευτική υπηρεσία Children and Court Family Advisory Service, η οποία παρέχει ανεξάρτητες εκθέσεις σχετικά με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού στο οικογενειακό δικαστήριο, χρησιμοποιεί τον όρο «αποξενωτικές συμπεριφορές»¹⁴⁸ για να περιγράψει «περιστάσεις όπου υπάρχει ένα συνεχές μοτίβο αρνητικών στάσεων, πεποιθήσεων και συμπεριφορών του ενός γονέα (ή φροντιστή) που έχει τη δυνατότητα ή την εκπεφρασμένη πρόθεση να υπονομεύσει ή να παρεμποδίσει τη σχέση του παιδιού με τον άλλο γονέα. Είναι ένας από τους πολλούς λόγους

¹³⁴ Submissions by Cristina Fernández, Patricia Fernández and Bárbara San Pedro.

¹³⁵ AL ESP 3/2020.

¹³⁶ Submissions by Diana Rodríguez and the Minister of Justice of Colombia.

¹³⁷ Submission by Diotima Centre.

¹³⁸ Ann Lubrano Lavadera and others, “Parental alienation syndrome in Italian legal judgments: An exploratory study”, *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 35, No. 4 (2012), pp. 334–342.

¹³⁹ Glòria C. Vila, “Parental alienation syndrome in Spain: opposed by the Government but accepted in the Courts”, *Journal of Social Welfare and Family Law*, vol. 42, No. 1 (2019), pp. 45–55.

¹⁴⁰ Submission by the German Institute of Human Rights.

¹⁴¹ Submission by Diotima Centre.

¹⁴² Submission by Autonomous Women’s House Zagreb.

¹⁴³ Submission by Líf án ofbeldis.

¹⁴⁴ Submission by SiSi.

¹⁴⁵ Confidential submission from Spain.

¹⁴⁶ See Children Act 1989, sect. 1 (2A).

¹⁴⁷ Felicity Kaganas, “Parental involvement: a discretionary presumption”, *Legal Studies*, vol. 38, No. 4 (2018), pp. 549–570.

¹⁴⁸ The first step in assessing the child’s resistance or rejection of a parent is to consider whether domestic abuse or other forms of harmful parenting are factors.

για τους οποίους ένα παιδί μπορεί να απορρίπτει ή να αντιστέκεται στο να περνάει χρόνο με τον ένα γονέα μετά τον χωρισμό».¹⁴⁹

52. Άλλες δικαιοδοσίες έχουν αντιδράσει πιο προσεκτικά στις προσπάθειες επίσημης ενσωμάτωσης της ψευδοέννοιας της γονεϊκής αποξένωσης στα νομικά συστήματα, είτε αναλαμβάνοντας πρόσθετη έρευνα επί του θέματος είτε εφαρμόζοντας το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για την υιοθέτησή του. Μετά από εντατική έρευνα, το Καναδικό Υπουργείο Δικαιοσύνης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η χρήση ετικετών και ορολογίας όπως το σύνδρομο γονεϊκής αποξένωσης αυξάνει το διακύβευμα της αντιπαράθεσης μεταξύ των γονέων και συνήθως δεν λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες και τις επιθυμίες του παιδιού. Το Υπουργείο σημείωσε επίσης ότι όλοι όσοι εμπλέκονται σε τέτοιες υποθέσεις τείνουν να εξηγούν οτιδήποτε συμβαίνει σε υψηλά συγκρουσιακούς χωρισμούς με τη χρήση αυτών των ετικετών.¹⁵⁰ Η Κυβέρνηση της Ιρλανδίας το 2021 ανέθεσε έρευνα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο άλλες δικαιοδοσίες προσεγγίζουν τη γονεϊκή αποξένωση και ανακοίνωσε μια δημόσια διαβούλευση σχετικά με το κατά πόσον απαιτούνται αλλαγές στη νομοθεσία ή/και τις πολιτικές.¹⁵¹

53. Όσον αφορά στις καλές πρακτικές για την αντιμετώπιση των αρνητικών συνεπειών αυτών των προσεγγίσεων, η Αυστραλία ανακοίνωσε ότι θα καταργήσει το τεκμήριο της ίσης κατανομής της γονικής ευθύνης, καθώς μπορεί να οδηγήσει σε άδικο αποτελέσματα και να θέσει σε κίνδυνο την ασφάλεια των παιδιών. Το προτεινόμενο νομοσχέδιο αντικαθιστά τα προηγούμενα τεστ με ένα τεστ που αποτελείται από έξι παράγοντες για να καθοριστεί το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού: την προαγωγή της ασφάλειας του παιδιού και του φροντιστή, τις απόψεις του παιδιού, τις ανάγκες του παιδιού, το όφελος από τη διατήρηση των σχέσεων με κάθε γονέα και άλλα σημαντικά πρόσωπα, όπου αυτό είναι ασφαλές, την ικανότητα κάθε προτεινόμενου φροντιστή να καλύπτει τις ανάγκες του παιδιού και τυχόν άλλους συναφείς παράγοντες.¹⁵²

54. Επιπλέον, το Ανώτατο Δικαστήριο της Ιταλίας δήλωσε ότι η αποκλειστική επιμέλεια ενός ανηλίκου δεν μπορεί να βασίζεται μόνο στη διάγνωση του συνδρόμου της γονεϊκής αποξένωσης ή του συνδρόμου της "κακόβουλης μητέρας" και ότι οι δικαστές πρέπει να ελέγχουν τη τεκμηρίωση, σε επιστημονικό επίπεδο, οποιασδήποτε συμβουλής που αποκλίνει από την επίσημη ιατρική επιστήμη.¹⁵³

¹⁴⁹ Children and Family Court Advisory and Support Service, "Alienating behaviours: What are alienating behaviours?", available at <https://www.cafcass.gov.uk/grown-ups/parents-andcarers/divorce-and-separation/what-to-expect-from-cafcass/alienating-behaviours/>.

¹⁵⁰ Government of Canada, "Managing Contact Difficulties: A Child-Centred Approach", modified on 22 December 2022, available at: https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/famil/2003_5/p2.html.

¹⁵¹ Government of Ireland, "Open consultation on parental alienation", published on 27 May 2022, available at <https://www.gov.ie/en/consultation/c7235-open-consultation-on-parentalalienation/>?referrer=http://www.justice.ie/en/JELR/Pages/Parental_Alienation_Consultation.

¹⁵² Australian Government, "Consultation on Exposure Draft – Family Law Amendment Bill 2023".

¹⁵³ Supreme Court of Italy, 24 March 2022, Case No. 9691.

X. Συστημικά ζητήματα

A. Ανισότητα των φύλων στους νόμους και τα νομικά συστήματα

55. Ορισμένα νομικά συστήματα δεν έχουν ακόμη εξαλείψει την ανισότητα και τις διακρίσεις λόγω φύλου στη νομοθεσία και στις πολιτικές. Στο Ιράκ, για παράδειγμα, δεν υπάρχει νομική προστασία για τα άτομα που υφίστανται ενδοοικογενειακή βία, παρά τη συζήτηση ενός νομοσχεδίου κατά της ενδοοικογενειακής βίας από το 2020. Σε περιπτώσεις επιμέλειας, εάν μια μητέρα εμποδίζει το παιδί της να δει τον πατέρα του, ο πατέρας μπορεί να υποβάλει καταγγελία κατά της μητέρας και μπορεί να εκδοθεί ένταλμα εναντίον της, το οποίο δεν ισχύει για τη μη συμμόρφωση του πατέρα.

56. Η έλλειψη σαφούς νομικού ορισμού της ενδοοικογενειακής βίας σε ορισμένες δικαιοδοσίες, όπως στη Ρωσική Ομοσπονδία, αποτελεί πρόκληση.¹⁵⁴ Η Κυβέρνηση σταμάτησε να αντιμετωπίζει την έλλειψη σαφήνειας στο οικογενειακό δίκαιο επικαλούμενη ανησυχίες όπως η ιδιωτική ζωή των γονέων και η ελευθερία ανατροφής των παιδιών σύμφωνα με τις πεποιθήσεις των γονέων, ανησυχία που υποστηρίζεται από τη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία. Το 2017, η ενδοοικογενειακή βία αποποινικοποιήθηκε εν μέρει και θεωρείται ποινικό αδίκημα μόνο εάν το θύμα νοσηλευτεί.

57. Τα κράτη που ενσωματώνουν ένα πλουραλιστικό σύστημα οικογενειακού δικαίου μπορεί συστημικά να θέτουν τις γυναίκες σε μειονεκτική θέση. Σύμφωνα με τους θρησκευτικούς νόμους σε ορισμένες χώρες, ο πατέρας αποκτά αυτόματα την επιμέλεια των παιδιών, ανεξαρτήτως των συνθηκών.¹⁵⁵ Όταν οι γυναίκες έχουν την επιμέλεια των παιδιών τους, μπορούν να την χάσουν απλά και μόνο αν ξαναπαντρευτούν, αν συμπεριφερθούν αντίθετα με τους κοινωνικούς κανόνες ή αν ξεκινήσουν διαδικασία χωρισμού. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα θρησκευτικά δικαστήρια και οι θρησκευτικοί ηγέτες έχουν την τελική εξουσία λήψης αποφάσεων σχετικά με την επιμέλεια. Ενώ μπορεί να ακούν τη δήλωση του παιδιού, δεν λαμβάνουν απαραίτητα υπόψη τους τις απόψεις του παιδιού και μερικές φορές μπορεί ακόμη και να τις αντικρούουν. Παρά τις προκλήσεις στη μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου που βασίζεται, τουλάχιστον εν μέρει, στο θρησκευτικό δόγμα, έχουν γίνει σημαντικά βήματα σε ορισμένες χώρες, όπως η Αίγυπτος, η Ιορδανία και το κράτος της Παλαιστίνης, όπου η ελάχιστη ηλικία γάμου έχει αυξηθεί στα 18 έτη και οι δύο γονείς έχουν ίσα δικαιώματα στην επιμέλεια.

B. Ρόλος του/της αξιολογητή/-τριας στα οικογενειακά δικαστήρια

58. Η γονεϊκή αποξένωση και οι συναφείς ψευδο-έννοιες είναι ενσωματωμένες στο νομικό σύστημα, συμπεριλαμβανομένων των αξιολογητών/-τριών που αναλαμβάνουν το έργο της αναφοράς στα οικογενειακά δικαστήρια για το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού (ψυχίατροι, ψυχαναλυτές, ψυχολόγοι και κοινωνικοί/-ές λειτουργοί). Η γονεϊκή αποξένωση έχει εισαχθεί μέσω της επίσημης κατάρτισης και έχει διαδοθεί από επαγγελματικά δίκτυα και, πιο πρόσφατα, από ακαδημαϊκά περιοδικά. Η εφαρμογή της γονεϊκής αποξένωσης έχει επίσης επιδεινωθεί εξαιτίας της έλλειψης επίσημης κατάρτισης για τους/τις επαγγελματίες του δικαστικού συστήματος και τη σχέση μεταξύ των ισχυρισμών περί γονεϊκής αποξένωσης και των δυναμικών της ενδοοικογενειακής βίας.

59. Όταν τα οικογενειακά δικαστήρια έρχονται αντιμέτωπα με μια διαφορά μεταξύ γονέων, συχνά προσφεύγουν σε ανεξάρτητες συμβουλές από ειδικούς σε θέματα παιδιών για να αποφασίσουν για την κατάλληλη έκβαση. Ενώ η τελική απόφαση λαμβάνεται από τον προεδρεύοντα δικαστή, η σύσταση του αξιολογητή είναι ισχυρή και αυτή που, στην πράξη, οι περισσότεροι δικαστές ακολουθούν. Σύμφωνα με τις αναφορές που ελήφθησαν, στη Φινλανδία, οι περισσότεροι ισχυρισμοί για γονεϊκή αποξένωση προκύπτουν από εκθέσεις κοινωνικών λειτουργών,¹⁵⁶ ενώ, στην Ιταλία, το δικαστήριο υιοθετεί γενικά στις αποφάσεις του τις υποδείξεις του διορισμένου από το δικαστήριο τεχνικού εμπειρογνώμονα ή των ψυχολόγων χωρίς κριτική αξιολόγηση των εκθέσεων τους, γεγονός που συχνά οδηγεί σε συνεπιμέλεια, ανεξάρτητα από την ύπαρξη κακοποίησης.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Submission by Stichting Justice Initiative.

¹⁵⁵ Submission by Action by Churches Together (ACT Alliance).

¹⁵⁶ Submission by Federation of Mother and Child Homes and Shelters.

¹⁵⁷ Submission by Donna in Rete Contra La Violenza.

60. Δημόσιοι υπάλληλοι και φορείς που εμπλέκονται στην αξιολόγηση του βέλτιστου συμφέροντος των παιδιών μπορεί να εκπαιδεύονται ή να δέχονται πιέσεις από τους υποστηρικτές της γονεϊκής αποξένωσης.¹⁵⁸ Για παράδειγμα, η Επιτροπή για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Παιδιών στην Πολωνία διοργάνωσε διήμερη εκπαίδευση επαγγελματιών με τίτλο «Αναγνώριση και ανταπόκριση στα αποξενωμένα παιδιά και τις οικογένειές τους».¹⁵⁹ Στην Ιρλανδία, ψυχολόγοι και ψυχοθεραπευτές έχουν εκπαιδευτεί στο πώς να αλληλεπιδρούν με τα αποξενωμένα παιδιά και τις οικογένειές τους. Στη Βραζιλία, το Εθνικό Συμβούλιο Δικαιοσύνης προσφέρει μαθήματα σχετικά με τη χρήση της γονεϊκής αποξένωσης για μέλη του δικαστικού σώματος και άλλους, τα οποία γυναίκες και μητέρες αναγκάζονται μερικές φορές να παρακολουθήσουν κατόπιν δικαστικών διαταγών.¹⁶⁰

61. Ορισμένοι αξιολογητές αυτοδιαφημίζονται ανοιχτά ως εμπειρογνώμονες στη γονεϊκή αποξένωση και διορίζονται για την αξιολόγηση σχετικών υποθέσεων, παρά την έλλειψη επίσημης αναγνώρισης της ψευδοέννοιας σε πολλές δικαιοδοσίες.¹⁶¹ Ανησυχίες έχουν επίσης εκφραστεί σχετικά με τα στοιχεία που παρέχονται από εμπειρογνώμονες χωρίς εξειδίκευση που δεν υπόκεινται σε ρυθμιστική Αρχή, ορισμένοι από τους οποίους φαίνεται να «καταχρώνται τη θέση τους για λόγους κέρδους ή πολιτικής ατζέντας».¹⁶² Για παράδειγμα, τα πολιτικά και Ραββινικά δικαστήρια του Ισραήλ φέρονται να τείνουν να διορίζουν τους ίδιους εμπειρογνώμονες για να εκπληρώσουν τόσο διαγνωστικούς όσο και θεραπευτικούς ρόλους, παρά τη σύγκρουση συμφερόντων, κατά την οποία οι εμπειρογνώμονες μπορεί να έχουν οικονομικά κίνητρα να αναγνωρίσουν τη γονεϊκή αποξένωση για να συστήσουν τη συνέχιση της θεραπείας.¹⁶³ Οι εν λόγω εμπειρογνώμονες υποβάλλουν τόσο τους ενήλικες όσο και τα παιδιά σε παρεμβατικές, ακατάλληλες και επανατραυματικές ψυχολογικές αξιολογήσεις και χρησιμοποιούν επικριτική και απορριπτική στάση απέναντι στα θύματα ενδοοικογενειακής βίας.¹⁶⁴ Οι εμπειρογνώμονες επιπρόσθετα συστήνουν λύσεις για την αποξένωση, οι οποίες μπορεί να μην είναι συμβατές με την ευημερία και τα δικαιώματα του παιδιού, συμπεριλαμβανομένης της μεταβίβασης της επιμέλειας¹⁶⁵ και της χρήσης «στρατοπέδων και θεραπειών επανένωσης»,¹⁶⁶ όπου τα παιδιά κρατούνται παρά τη θέλησή τους και πιέζονται να απορρίψουν την επιρροή του γονέα με τον οποίο είναι πιο δεμένα.¹⁶⁷

62. Η γονεϊκή αποξένωση είναι αναμφίβολα ένα επικερδές εγχείρημα που επιτρέπει στους εμπειρογνώμονες να παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε οικογενειακές διαδικασίες έναντι αμοιβής. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τα συνέδρια, τα οποία έχουν πολλαπλασιαστεί σε παγκόσμια κλίμακα τις τελευταίες δύο δεκαετίες, παρέχουν μια ακόμη ροή εσόδων.¹⁶⁸ Αυτό μπορεί να εξηγήσει εν μέρει το πισωγύρισμα της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας κατά της κριτικής της γονεϊκής αποξένωσης, υπονομεύοντας την αξιοπιστία των ερευνών που αποδεικνύουν τους δεσμούς μεταξύ της γονεϊκής αποξένωσης και της ενδοοικογενειακής βίας,¹⁶⁹ συμπεριλαμβανομένου του

¹⁵⁸ Submissions by Association PEND Slovenia and Mamy Mówią DOŚĆ

¹⁵⁹ See: <https://www.familyseparationclinic.com/about-1/news-and-media/>.

¹⁶⁰ AL BRA 10/2022.

¹⁶¹ Submissions by Monash Gender and Family Violence Prevention Centre and Differenza Donna.

¹⁶² Submissions by the Victims' Commissioner of the Greater London Authority, the SHERA Research Group, Protect Children Now and Women's Aid, Ireland.

¹⁶³ Submission by Rackman Centre for the Advancement of the Status of Women.

¹⁶⁴ Submissions by Women's Aid Federation England; Differenza Donna; NRPF Network; Líf án ofbeldis; Women's Resource Centre; Protect Children Now and Minato Sogo Law Office.

¹⁶⁵ Stephanie Dallam and Joyanna Silberg, "Recommended treatments for 'parental alienation syndrome' may cause children foreseeable and lasting psychological harm", *Journal of Child Custody*, vol. 13, No. 2-3 (2016), pp. 134–143.

¹⁶⁶ Suzanne Chester, "Reunification, alienation, or re-traumatization? Let's start listening to the child", *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development*, vol. 19, No. 3-4 (2022), pp. 359–382.

¹⁶⁷ Jean Mercer, "Are intensive parental alienation treatments effective and safe for children and adolescents?", *Journal of Child Custody: Research, Issues and Practices*, vol. 16, No. 1 (2019), pp.67–113; S. Dallam and J.L. Silberg, "Recommended treatments for 'parental alienation syndrome'".

¹⁶⁸ As examples of paid online training, see, inter alia: <https://parentalalienation.eu/training-forprofessionals/>; <https://paawareness.co.uk/parental-alienation-online-training-courses/>; and <https://datalawonline.co.uk/cpd-courses/children-law-courses/parental-alienation-and-hostility-case>.

¹⁶⁹ See Jennifer Harman and Demosthenes Lorandos, "Allegations of family violence in court: How parental alienation affects judicial outcomes", *Psychology, Public Policy and Law*, vol. 27, No. 2 (2021), pp. 187–208, and the response: Joan S. Meier and others, "The trouble with Harman and Lorandos' parental alienation

τρόπου με τον οποίο ένα πλαίσιο ενδοοικογενειακής βίας αυξάνει τον κίνδυνο επίκλησης της γονικής αποξένωσης.¹⁷⁰ Ακαδημαϊκοί εμπειρογνώμονες έχουν επισημάνει την ανησυχητική εξέλιξη σύμφωνα με την οποία έγκριτα ακαδημαϊκά περιοδικά στον τομέα της ψυχολογίας δημοσιεύουν άρθρα που προωθούν την έννοια των "αποξενωτικών συμπεριφορών» χωρίς να εφαρμόζουν τα συνήθη πρότυπα επιστημονικής αυστηρότητας της αξιολόγησης ομοτίμων ή χωρίς να επιτρέπουν το δικαίωμα απάντησης στους συγγραφείς των οποίων οι μελέτες αποτελούν αντικείμενο τέτοιας κριτικής.¹⁷¹

63. Προς απάντηση αυτών των ζητημάτων, το Συμβούλιο Οικογενειακής Δικαιοσύνης της Αγγλίας και της Ουαλίας εξέδωσε κοινές οδηγίες με τη Βρετανική Ψυχολογική Εταιρεία σχετικά με την παροχή πραγματογνωμοσύνης στα οικογενειακά δικαστήρια, η οποία ορίζει ότι όλοι οι εν λόγω εμπειρογνώμονες θα πρέπει να ρυθμίζονται από δύο συγκεκριμένους επαγγελματικούς φορείς.¹⁷² Επιπλέον, ο πρόεδρος του Οικογενειακού Τμήματος εξέδωσε υπόμνημα,¹⁷³ υπενθυμίζοντας στους δικαστές ότι οι εμπειρογνώμονες θα πρέπει να διορίζονται για να βοηθήσουν το δικαστήριο στην επίλυση ζητημάτων μόνο όταν είναι απαραίτητο. Το Συμβούλιο συνέστησε επίσης ομάδα εργασίας για την αντιμετώπιση ισχυρισμών περί αποξενωτικής συμπεριφοράς η οποία, το 2022, εξέδωσε ενδιάμεσες οδηγίες για τους πραγματογνώμονες όταν υπάρχουν ισχυρισμοί για αποξενωτικές συμπεριφορές και σύγκρουση συμφερόντων. Προειδοποιεί τα δικαστήρια να είναι συνετά όταν εξετάζουν πακέτα αξιολόγησης και θεραπείας που προσφέρονται από τους ίδιους ή συνδεδεμένους παρόχους. Ωστόσο, ο Πρόεδρος του Οικογενειακού Δικαστηρίου απέφυγε να απαγορεύσει τη χρήση εμπειρογνομόνων που δεν ρυθμίζονται από τους καθορισμένους επαγγελματικούς φορείς, δηλώνοντας ότι θα πρέπει αντιθέτως να υπάρχει έγκαιρη απόφαση, που δικαιολογεί την οδηγία ενός ψυχολόγου που δεν υπόκειται σε ρυθμιστική αρχή.¹⁷⁴

Γ. Συμπεριφορά των δικαστικών και νομικών λειτουργών

64. Τα θύματα βίας έχουν αναφέρει ότι αισθάνονται υποτιμημένα από τους δικαστές και τους επαγγελματίες του νομικού κλάδου και ότι θυματοποιούνται εκ νέου από επαγγελματίες που δεν κατανοούν τις επιπτώσεις και τα δυναμικά της ενδοοικογενειακής βίας.¹⁷⁵ Η έρευνα αποκαλύπτει την ματαίωση των γυναικών από την συμπάθεια που εκφράζουν οι δικαστές προς τους βίαιους πατέρες και από το γεγονός ότι βλέπουν επαγγελματίες να χειραγωγούνται από τους δράστες, οι οποίοι συμπεριφέρονται με γοητευτικό τρόπο και έχουν την καλύτερη δυνατή συμπεριφορά.¹⁷⁶ Τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας έχουν επίσης αντιληφθεί διακριτική μεταχείριση των γονέων από τα δικαστήρια και τους επαγγελματίες, με τις μητέρες να αναμένεται να είναι ήρεμες και διαλλακτικές, ενώ η επιθετική συμπεριφορά των πατέρων ήταν ανεκτή στο δικαστήριο.¹⁷⁷

65. Γυναίκες έχουν αναφέρει πως οι νομικοί τους εκπρόσωποι τις συμβούλεψαν να μην εγείρουν ισχυρισμούς για ενδοοικογενειακή βία, καθώς αυτό θα λειτουργούσε εις βάρος τους.¹⁷⁸ Έρευνες και παρατηρήσεις, μεταξύ

allegations in family court study”, *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development*, vol. 19, No. 3-4 (2022), pp. 295–317.

¹⁷⁰ Simon Lapierre and others, “The legitimization and institutionalization of ‘parental alienation’ in the Province of Quebec”, *Journal of Social Welfare and Family law*, vol. 42, No. 1 (2020), pp. 30–44.

¹⁷¹ Expert consultations conducted by the Special Rapporteur.

¹⁷² Family Justice Council and the British Psychological Society, “Psychologists as expert witnesses in the family courts in England and Wales: Standards, competencies and expectations”, reissued in May 2022.

¹⁷³ United Kingdom, Courts and Tribunals Judiciary, “President of the Family Division’s memorandum: Experts in the Family Court”, published on 11 October 2021.

¹⁷⁴ England and Wales High Court, Re C (“Parental Alienation”; Instruction of Expert) [2023] EWHC 345 (Fam).

¹⁷⁵ See J. Birchall and S. Choudhry, *What About My Right Not to Be Abused*; see also submissions by Rackman Centre for the Advancement of the Status of Women and Australia’s National Research Organization for Women’s Safety.

¹⁷⁶ M. Coy et al. (2015), “‘It’s like going through the abuse again’: domestic violence and women and children’s (un)safety in private law contact proceedings”, *Journal of Social Welfare and Family Law*, vol. 37, No. 1, pp. 53–69.

¹⁷⁷ See J. Birchall and S. Choudhry, *What About My Right Not to Be Abused*.

¹⁷⁸ *Ibid.*, p. 24. See also submission by the Monash Gender and Family Violence Centre.

άλλων από τη Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο,¹⁷⁹ καταδεικνύουν ότι οι γυναίκες δέχονται σημαντική πίεση από τα δικαστήρια και τους δικηγόρους τους να συμφωνήσουν σε ρυθμίσεις επικοινωνίας ή να συμμετάσχουν σε διαμεσολάβηση, σε ορισμένες περιπτώσεις χωρίς καμία αξιολόγηση των ανησυχιών για την ευημερία των παιδιών ή χωρίς να ζητείται η γνώμη των παιδιών.¹⁸⁰ Στην Ουγγαρία, οι γυναίκες που κρίνονται ως μη συνεργάσιμες στις συνεδρίες διαμεσολάβησης καλούνται να πληρώσουν τέλη.¹⁸¹

66. Το 2020, το Ανώτατο Δικαστήριο του Ισραήλ εξέδωσε προσωρινό πρωτόκολλο για την επιτάχυνση των διαδικασιών των δικαστηρίων για τη διεκπεραίωση διαδικασιών που αποσκοπούν στη διασφάλιση της σχέσης μεταξύ γονέα και παιδιού, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων όπου η ασφάλεια του παιδιού μπορεί να κινδυνεύει. Στην πράξη, ωστόσο, το πρωτόκολλο χρησιμοποιείται σχεδόν πάντα σε υποθέσεις όπου διατυπώνονται ισχυρισμοί για γονεϊκή αποξένωση.¹⁸²

67. Είναι σαφές ότι υπάρχει ανάγκη για εξειδικευμένη κατάρτιση και εμπειρογνομοσύνη για τα μέλη του δικαστικού σώματος και τους επαγγελματίες του νομικού κλάδου,¹⁸³ όπως αποδεικνύεται από τις παρατηρήσεις από τη Γερμανία,¹⁸⁴ την Ιρλανδία¹⁸⁵ και την Ιταλία.¹⁸⁶ Στην Αυστραλία, μετά τη συγχώνευση του οικογενειακού δικαστηρίου με ένα ομοσπονδιακό δικαστήριο γενικής αρμοδιότητας στο Ομοσπονδιακό Περιφερειακό Δικαστήριο το 2021, δεν υπάρχει πλέον εξειδικευμένο δικαστήριο οικογενειακού δικαίου και οι υποθέσεις οικογενειακού δικαίου εκδικάζονται από δικαστές που ενδέχεται να μην έχουν εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με την οικογενειακή βία.¹⁸⁷

68. Όσον αφορά τις καλές πρακτικές, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει δημιουργήσει αρκετούς κύκλους δωρεάν μαθημάτων, οι οποίοι παρέχονται σε διάφορες γλώσσες, για να βοηθήσει τους/τις επαγγελματίες του νομικού κλάδου που ασχολούνται με το οικογενειακό δίκαιο και τις υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας, μεταξύ άλλων σε θέματα φιλικής προς το παιδί δικαιοσύνης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οικογενειακού δικαίου.¹⁸⁸

69. Η κυβέρνηση της Γερμανίας απαιτεί από τους δικαστές οικογενειακών δικαστηρίων και τους δικαστικούς συμπαραστάτες ανηλίκων να έχουν εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με τις επιπτώσεις της βίας στα παιδιά και την ψευδοέννοια της γονεϊκής αποξένωσης.¹⁸⁹ Στην Αγγλία και την Ουαλία, ο Επίτροπος για την Ενδοοικογενειακή Κακοποίηση ξεκινά ένα πιλοτικό πρόγραμμα παρακολούθησης των οικογενειακών δικαστηρίων για την παροχή εποπτείας και την τακτική υποβολή εκθέσεων σχετικά με τις επιδόσεις των οικογενειακών δικαστηρίων στις διαδικασίες ιδιωτικού δικαίου για την επιμέλεια των παιδιών.¹⁹⁰

Δ. Έλλειψη νομικής βοήθειας και κόστος των διαδικασιών οικογενειακού δικαίου

70. Η συμμετοχή σε διαδικασίες επιμέλειας και επικοινωνίας είναι δαπανηρή και η έλλειψη νομικής εκπροσώπησης αποτελεί δομικό μειονέκτημα, ιδίως για τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας. Οι γυναίκες που βρίσκονται σε κοινωνικοοικονομικά μειονεκτική θέση έχουν περιορισμένη ή καθόλου εγγυημένη πρόσβαση στη δικαιοσύνη και τη νομική υποστήριξη.¹⁹¹ Η πλοήγηση στο σύστημα οικογενειακού δικαίου μπορεί να είναι ιδιαίτερα δύσκολη, ιδίως όταν τα μέρη του συστήματος δεν είναι εναρμονισμένα ή λειτουργούν με αντιφατικούς

¹⁷⁹ Submissions by University College London Institute for Risk and Disaster Reduction Policy Brief Group 1; Dignidade and others; Women at the Centre; and the German Institute of Human Rights.

¹⁸⁰ L. Harne, *Violent Fathering and the Risks to Children*.

¹⁸¹ Submission by NANE Women's Rights Association.

¹⁸² Submission by Rackman Centre for the Advancement of the Status of Women the Faculty of Law, Bar Ilan University.

¹⁸³ Submission by National Collective of Independent Women's Refuges.

¹⁸⁴ Submission by the German Institute of Human Rights.

¹⁸⁵ Submission by Protect Children Now.

¹⁸⁶ Submissions by Donne in Rete contro la violenza and Pangea Foundation Onlus.

¹⁸⁷ Submission by Monash Gender and Family Violence Centre.

¹⁸⁸ Council of Europe HELP Course, available at <https://help.elearning.ext.coe.int/>.

¹⁸⁹ Submission by the Government of Germany.

¹⁹⁰ Submission by the Domestic Abuse Commissioner for England and Wales.

¹⁹¹ Submission by Women against Violence Europe.

τρόπους.¹⁹² Σε αρκετές χώρες, οι υπηρεσίες εντός του ίδιου συστήματος έχουν υιοθετήσει διαφορετικές προσεγγίσεις και δεν ανταλλάσσουν πάντοτε πληροφορίες, γεγονός που έχει οδηγήσει σε αντικρουόμενες και αντιφατικές αποφάσεις.¹⁹³

71. Η περιορισμένη πρόσβαση σε νομική βοήθεια μπορεί να οδηγήσει σε δευτερογενή τραυματισμό των θυμάτων. Στην Αγγλία και την Ουαλία, η νομοθεσία έχει καταργήσει τη νομική βοήθεια για την πλειονότητα των ιδιωτικών υποθέσεων οικογενειακού δικαίου.¹⁹⁴ Οι συνοδευτικοί κανονισμοί έχουν καθορίσει κριτήρια σύμφωνα με τα οποία η συνδρομή είναι διαθέσιμη για τις επιζώσες ενδοοικογενειακής βίας, εφόσον μπορούν να προσκομίσουν τα προβλεπόμενα αποδεικτικά στοιχεία.¹⁹⁵ Ωστόσο, έρευνες έχουν διαπιστώσει ότι περίπου το 40% των γυναικών δεν έχουν πρόσβαση σε νομικές συμβουλές και εκπροσώπηση σε διαδικασίες οικογενειακού δικαίου.¹⁹⁶

72. Η αδυναμία να καλύψουν οικονομικά τη νομική εκπροσώπηση οδηγεί επίσης τα θύματα σε συμβιβασμό ή διαμεσολάβηση στις υποθέσεις τους. Στη Νέα Ζηλανδία, οι γυναίκες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση στις οικογενειακές δικαστικές διαδικασίες.¹⁹⁷ Υπάρχουν, ωστόσο, τεκμηριωμένες προσπάθειες για την αντιμετώπιση αυτών των ελλείψεων. Στη Σκωτία, η Women's Aid του Εδιμβούργου ανέλαβε ένα μονοετές πιλοτικό πρόγραμμα για την παροχή δωρεάν νομικών συμβουλών και υποστήριξης σε αστικές υποθέσεις σε επιζώσες ενδοοικογενειακής βίας.

¹⁹² Marianne Hester, “The three planet model: Towards an understanding of contradictions in approaches to women and children’s safety in contexts of domestic violence”, *British Journal of Social Work*, vol. 41, No. 5 (2011), pp. 837–853. See also submission by the Monash Gender and Family Violence Centre.

¹⁹³ Submission by Women against Violence Europe.

¹⁹⁴ Legal Aid Sentencing and Punishment of Offenders Act, 2012.

¹⁹⁵ Civil Legal Aid (Procedure) Regulations, 2014.

¹⁹⁶ 196 Rights of Women, “Evidencing domestic violence: nearly 3 years on”, Working Paper (2014), available at <https://rightsofwomen.org.uk/wp-content/uploads/2014/09/Evidencing-domesticviolence-V.pdf>.

¹⁹⁷ Submissions by the National Collective of Independent Women’s Refuges and SiSi.

XI. Συμπέρασμα και συστάσεις

73. Η έκθεση καταδεικνύει πώς η απαξιωμένη και αντιεπιστημονική ψευδοέννοια της γονεϊκής αποξένωσης χρησιμοποιείται στις διαδικασίες του οικογενειακού δικαίου από τους κακοποιητές ως εργαλείο για να συνεχίσουν την κακοποίηση και τον εξαναγκασμό τους και να υπονομεύσουν και να απαξιώσουν τους ισχυρισμούς για ενδοοικογενειακή βία που διατυπώνονται από μητέρες που προσπαθούν να κρατήσουν τα παιδιά τους ασφαλή. Δείχνει επίσης πώς παραβιάζεται το πρότυπο του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού με την επιβολή επικοινωνίας μεταξύ του παιδιού και του ενός ή και των δύο γονέων και με την προτεραιοποίησή της, ακόμη και όταν υπάρχουν ενδείξεις ενδοοικογενειακής βίας. Κυρίως λόγω της έλλειψης κατάρτισης και της έμφυλης μεροληψίας και της έλλειψης πρόσβασης σε νομική υποστήριξη, η επιμέλεια των παιδιών μπορεί να ανατεθεί σε δράστες βίας, παρά τα αποδεικτικά στοιχεία για ιστορικό ενδοοικογενειακής ή/και σεξουαλικής κακοποίησης. Οι κίνδυνοι αυτών των συνεπειών επιτείνονται για τις γυναίκες που προέρχονται από περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες. Η έκθεση αναλύει τα συστημικά ζητήματα που οδηγούν σε πρόσθετα εμπόδια στη δικαιοσύνη. Οι δικαστές και οι αξιολογητές πρέπει να σταματήσουν να εστιάζουν στο να αναγνωρίσουν συμπεριφορές που αμφισβητούνται εντός του κλάδου της ψυχολογίας και να αρχίσουν να εστιάζουν στα συγκεκριμένα γεγονότα και τα πλαίσια κάθε υπόθεσης.

74. Με βάση αυτά τα ευρήματα, η Ειδική Εισηγήτρια συστήνει:

(α) Τα Κράτη να νομοθετήσουν την απαγόρευση της χρήσης της γονεϊκής αποξένωσης ή συναφών ψευδο-εννοιών σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου και τη χρήση των υποτιθέμενων εμπειρογνομόνων σε θέματα γονεϊκής αποξένωσης και συναφών ψευδο-εννοιών,

(β) Τα Κράτη να συμμορφώνονται με τις ευθύνες και τις θετικές υποχρεώσεις τους βάσει του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θεσπίζοντας τακτικούς μηχανισμούς παρακολούθησης για την εποπτεία της αποτελεσματικότητας των συστημάτων οικογενειακής δικαιοσύνης για τα θύματα ενδοοικογενειακής κακοποίησης,

(γ) Τα Κράτη να διασφαλίζουν την υποχρεωτική κατάρτιση των δικαστικών και άλλων επαγγελματιών του συστήματος δικαιοσύνης σχετικά με την έμφυλη μεροληψία, τα δυναμικά της ενδοοικογενειακής βίας και τη σχέση μεταξύ των ισχυρισμών για ενδοοικογενειακή κακοποίηση και της γονεϊκής αποξένωσης και των συναφών ψευδοεννοιών,

(δ) Τα Κράτη να εκδίδουν και εφαρμόζουν ειδικές οδηγίες προς τους δικαστές σχετικά με την ανάγκη να εξετάζουν κάθε υπόθεση με βάση τα πραγματικά περιστατικά και να κρίνουν δίκαια, σύμφωνα με το φάσμα των αποδεικτικών στοιχείων που έχουν ενώπιόν τους, ποια έκβαση υποστηρίζει καλύτερα την ευημερία του παιδιού,

(ε) Τα Κράτη να θεσπίσουν δημόσια χρηματοδοτούμενα συστήματα εμπειρογνομόνων για την παροχή πληροφοριών στα δικαστήρια σχετικά με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και οι εν λόγω εμπειρογνώμονες να εκπαιδεύονται τακτικά στα δυναμικά της ενδοοικογενειακής βίας και στις επιπτώσεις της στα θύματα, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών,

(στ) Τα Κράτη να εξασφαλίζουν και να διατηρούν κατάλογο εγκεκριμένων εμπειρογνομόνων για το σύστημα οικογενειακού δικαίου και να θεσπίσουν επίσημο μηχανισμό καταγγελιών και εκτελεστό κώδικα πρακτικής που να αντιμετωπίζει τις συγκρούσεις συμφερόντων και την αναγνώριση της εμπειρογνομοσύνης για την άσκηση του επαγγέλματος στον τομέα αυτό,

(ζ) Να μην γίνονται αξιολογήσεις σε διαδικασίες οικογενειακού δικαίου χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι σχετικές διαδικασίες ποινικού δικαίου και/ή προστασίας του παιδιού,

(η) Να γίνεται σαφής αναφορά στις αξιολογήσεις σε τυχόν ισχυρισμούς ή αποδεικτικά στοιχεία για ενδοοικογενειακή και σεξουαλική κακοποίηση τόσο από ενήλικα όσο και από παιδιά-θύματα και, εάν συνιστάται επικοινωνία ή επιμέλεια, να παρέχεται πλήρης εξήγηση για τους λόγους για τους οποίους περιλαμβάνονται οι εν λόγω ισχυρισμοί ή αποδεικτικά στοιχεία,

(θ) Τα Κράτη να εκδίδουν οδηγίες προς τους δικαστές σχετικά με το πότε θα πρέπει να χρησιμοποιούνται εμπειρογνώμονες εκτός των δημόσιων χρηματοδοτούμενων συστημάτων σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου και να διασφαλίζουν ότι οι εμπειρογνώμονες που χρησιμοποιούνται είναι ειδικευμένοι και υπόκεινται σε επαγγελματικές ρυθμίσεις,

(ι) Να παρέχεται υποχρεωτική κατάρτιση σε όλους τους επαγγελματίες της οικογενειακής δικαιοσύνης σχετικά με τη σχέση μεταξύ ισχυρισμών περί γονεϊκής αποξένωσης και ενδοοικογενειακής βίας και σεξουαλικής κακοποίησης- παρόμοια κατάρτιση θα πρέπει επίσης να παρέχεται για την καταπολέμηση των έμφυλων στερεοτύπων και για την διασφάλιση εν προκειμένω της κατανόησης των νομικών προτύπων για τη βία κατά των γυναικών και των παιδιών,

(ια) Η Σύμβαση της Χάγης για τα αστικά θέματα της απαγωγής παιδιών να αναθεωρηθεί ώστε να προστατεύονται καλύτερα οι κακοποιημένες γυναίκες και τα παιδιά τους, επιτρέποντας ισχυρότερη άμυνα κατά της επιστροφής εάν υπάρχει οικογενειακή και ενδοοικογενειακή βία, ενσωματώνοντας την κατανόηση ότι η εντολή επιστροφής του παιδιού μπορεί να αναγκάσει μια επιζώσα κακοποίησης να επιστρέψει σε βία και βλάβη, και ότι τα δικαστήρια με δικαιοδοσία βάσει της Σύμβασης θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την οικογενειακή και ενδοοικογενειακή βία κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή των διατάξεων της,

(ιβ) Να απαγορευτεί η χρήση «στρατοπέδων επανένωσης» για τα παιδιά ως μέρος οποιουδήποτε αποτελέσματος σε νομικές διαδικασίες,

(ιγ) Τα Κράτη να διασφαλίζουν ότι τα παιδιά εκπροσωπούνται νομικά χωριστά σε όλες τις αμφισβητούμενες διαδικασίες οικογενειακού δικαίου,

(ιδ) Τα Κράτη να διασφαλίζουν ότι διεξάγονται ανεξάρτητες έρευνες σχετικά με τη χρήση της ψευδοέννοιας της γονεϊκής αποξένωσης και συναφών όρων, όπου χρειάζεται,

(ιε) Τα Κράτη να διασφαλίζουν ότι οι απόψεις του παιδιού εκπροσωπούνται επαρκώς και ανεξάρτητα στις διαδικασίες του οικογενειακού δικαίου και, όπου είναι δυνατόν, τα παιδιά μπορούν να συμμετέχουν στις διαδικασίες αυτές, ανάλογα με την ηλικία, την ωριμότητά τους και την αντίληψη τους και θα πρέπει να χρησιμοποιούνται όλες οι εγγυήσεις και οι υποχρεώσεις που περιέχονται στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού,

(ιστ) Όλες οι υπηρεσίες και οι αρχές του συστήματος δικαιοσύνης, οι θεσμοθετημένες υπηρεσίες και ο τομέας για την ενδοοικογενειακής κακοποίησης να συνεργάζονται και όχι να λειτουργούν απομονωμένα και να διασφαλίζεται ο κατάλληλος συντονισμός μεταξύ των συστημάτων ποινικού δικαίου, παιδικής προστασίας και οικογενειακού δικαίου είτε με υποχρεωτικούς θεσμικούς μηχανισμούς συνεργασίας είτε με τη χρήση ενσωματωμένων δικαστικών δομών,

(ιζ) Να παρέχεται ευρύτερη διαθεσιμότητα νομικής βοήθειας σε διαδικασίες οικογενειακού δικαίου για όλους τους διαδίκους, ώστε να διασφαλίζεται η ισότητα των όπλων,

(ιη) Να συλλέγονται αναλυτικά δεδομένα, μεταξύ άλλων για την επικράτηση της ενδοοικογενειακής κακοποίησης σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου και τα χαρακτηριστικά των αιτούντων και των εναγόντων σε τέτοιες υποθέσεις, διαχωρισμένα κατά γένος και φύλο, φυλή, θρησκεία, αναπηρία και σεξουαλικό προσανατολισμό,

(ιθ) Τα Κράτη να θεσπίσουν μηχανισμούς παρακολούθησης για την αξιολόγηση των συγκεκριμένων επιπτώσεων των πρακτικών και των διαδικασιών που αφορούν στην οικογενειακή δικαιοσύνη στις περιθωριοποιημένες ομάδες γυναικών.